శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమదనన్త నిగమాన్త సిద్ధాన్త ప్రతిపాదక
సద్గ్రన్థేష్వత్యన్తోత్కృష్టతయా ప్రతిపాదితే
శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కన్ధే, ద్వితీయ చతుర్ద
శాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివ్యాఖ్యా.

శ్రీశుకభగవత్పాదాచార్యవిరచితా

శ్రీ శుక పక్షీయా ఖ్యా.

బెంగళూరు తులసీ వనవాసినా
తూప్పల్ - వెంకటాచార్యేణ
యథామాతృకం యథామతి పరిష్కృత్య
కల్యాణపురీ మధ్యవిద్యోతమానయోః
శారదామ్బా- వాగీశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయోః
ముద్రితా

* సఃవిజయతేతరామ్ *—

౧౯౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల సన్నిధియందు అనేక ప్రణామ పూర్వకముగ విన్నవించడమేమనిన,

శ్రీమద్భాగవత మహా ప్రబన్ధమ్మునకు శ్రీశుక భగవత్పాదాచార్య విరచితంబై యుండు (శ్రీ శుకపక్షీయమ్మ్) మనెడు వ్యాఖ్యానమ్ముతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమన్తయును ముద్రింప నిచ్ఛగలవారైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము దొరకుటలో కాలవిళంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున దొరికినంత ఈప్రతిలోనుండు దశమస్కన్ధ స్థమ్ముగనుండే బ్రహ్మాస్తుతులును శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనె శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతమ్ముగ శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపబడుచున్నది.

తూప్పుల్ - వెంకటాచార్యః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతీయ దశమస్కన్ధస్థ బ్రహ్మాదికృత గర్భస్తుతివ్యాఖ్యా

శ్రీ శు క ప క్షీ యా ఖ్యా.

{ శ్లో॥ బ్రహ్మాభవశ్చతత్రైత్య మునయోనారదాదయః।
దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భివృషణ మైడయన్ ॥ }

వ్యా॥ (బ్రహ్మాభవశ్చే)తి = తత్రైతదావసుదేవ దేవకీ కారాగృహే, ఏత్య- యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధౌ స్థిత్వేత్యర్థః, గీర్భిః - “అహం భక్తపరాధీనోహ్య స్వతన్త్రఇవద్విజ” ఇతి భగవత్ప్రోక్త సత్యప్రతిజ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైరిత్యర్థః, వృషణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదాతారమితియావత్; ఐడయన్ - అస్తువన్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక తత్త్వత్రయాభివ్యఞ్జకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్తుష్టువురితియావత్.

{ దేవాఊచుః॥ సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం నిహితంచ సత్యే। సత్యస్యసత్య మృతసత్యనే
త్రంసత్యాత్మకంత్వాం శరణంప్రపన్నాః ॥ ౧ ॥ }

కానిపునస్తానిసత్యవిద్యావాక్యానీత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (సత్యవ్రత)మితి = సత్యః- నిర్వర్తితః, వ్రతః- “మాంప్రపన్నోజనఃకశ్చిన్నభూయో ర్హతి శోచితు” మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణోయస్యతమ్, త్వాంవయం శరణం ప్రపన్నాఇతియోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః- సదాతనైర్జ్ఞైః, వృతమ్ - భవబన్ధాద్విమోచకత్వేన వరణీయమిత్యర్థః, (అథవా) సత్యైః - సదాతనైః, కాలకర్మగుణాతీతాప్రాకృతదేహ విశిష్టై

ర్ముక్తజీవైః, వృతమ్ - సమన్తాదావృతమ్, తైరుపాస్యమానమిత్య
ర్థః;తంత్వామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాఙ్క్షాయామాహ =
(సత్యపర) మిత్యాదినా= సత్యమ్ - సనాతనమ్, పరమపదలక్షణ
స్థానం యస్యతమ్; త్రయః- విశ్వసృష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్వత
మోగుణాః, సత్యాః - సనాతనాః, యస్మిన్తమ్; ప్రకృతిరూపేణ
సామ్యావస్థాపన్నానాం తేషాం గుణానాం భగవన్తమన్తరేణాత్ర
యాన్తరాభావాదితిభావః. సత్యాః - నిత్యాః, నిఖిలనిగమ కదమ్బాః;
"అతఏవచనిత్యత్వ"మితిన్యాయాత్; తస్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్,
"యస్యనిశ్వసితమేతద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేదోథర్వాఙ్గిర
స"ఇతిశ్రుతేః; "శాస్త్రయోనిత్వా"దితిన్యాయాచ్చ;తమ్;విశ్వసృష్ట్యాది
కార్యానుగుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్బ ప్రవర్తకమితిభావః. సత్యే-
నిఖిల నిగమ కదమ్బే, నిహితమ్ - ముఖ్యవృత్త్యాతేన ప్రతిపాద్యమాన
మిత్యర్థః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రపఞ్చస్య,సత్యమ్-తత్తజ్జా
త్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామీసన్ చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి ప్రవర్తక
మిత్యర్థః,"తత్సృష్ట్వా- తదేవానుప్రావిశత్- తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ
త్యచ్చాభవత్- యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షతే"ఇతిశ్రుతేః;ఋ
తమ్- ప్రియవచనమ్,సత్యమ్- సమదర్శనమ్, "ఋతంచసూనృతావా
ణీ సత్యంచ సమదర్శన"మితి భగవతైవ వివృతత్వాత్; తయోర్నే
త్రమ్-నేతారమ్, స్వభక్తేషు ప్రకటీకుర్వాణమిత్యర్థః; ఏవంప్రకా
రేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణంత్వామితి సమ్బన్ధః. ॥౧॥

మూ॥ ఏకాయనోసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసఃప
ఞ్చవిధష్షడాత్మా । సప్తత్వగష్టవిటపోనవాక్షో దశ
చ్ఛదోద్విఖగోహ్యాదివృక్షః॥ ॥౨॥

వ్యా॥ ఏవంపునర్గపరమాత్మతత్వాభివ్యఞ్జన ముఖేనస్తుత్వాత
త్స్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామకత్వేనతంస్తోతుం ప్రకృతి తత్వం

తత్కార్యస్వరూపనిరూపణేనద్యోతయతి- (ఏకాయన)ఇతి = అసౌ- అస్మదాది సమష్టివ్యష్టి సూక్ష్మస్థూల దేహాది ప్రపఞ్చః, ఆది- రుత్పత్తి, స్తద్వాన్-వృక్షః, జీవానామేతద్దేహాది సమ్బన్ధస్య భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వాదాదిమానిత్యుక్తమ్. తచ్చామ్నాతమ్ "ఆత్మమాయామృతేరాజన్ పరస్యానుభవాత్మనః । నఘటేతార్థసమ్బన్ధ స్స్వప్నద్రష్టురివాఞ్జసే"తి. కుతో దేహాదేర్వృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాఙ్క్షాయాం తస్య వృక్షసామ్యాద్వృక్షత్వముచ్యత ఇత్యాశయేనాహ - (ఏకేతి) = ఏకా- ప్రకృతిః, అయనమ - ముపాదానతయా ఆశ్రయోయస్య, ద్వే- తత్తత్కర్మోపార్జిత సుఖదుఃఖే, ఫలేయస్య; త్రయో- గుణాః,మూలానియస్య;చత్వారో - ధర్మార్థకామమోక్షాః,రసాః - మధూని,క్షీరాణివాయస్య;పఞ్చ- మహాభూతాని,శిఖాః - స్కన్ధాదయః, ప్రసృత మూలాని యస్య; షట్ - జన్మాస్తిత్వవృద్ధిపరిణామాపక్షయనాశాః, ఆత్మా- స్వభావోయస్య ; సప్తత్వక్-చర్మమాంస రుధిర మేదోమజ్జాస్థీని త్వచోయస్య;అష్టౌ- ప్రకృతిమహదహఙ్కార పఞ్చతన్మాత్రాణి, విటపాః - శాఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి,అక్షాణి-కోటరాణి యస్య ; దశ-జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణి, ఛదాని - పత్రాణి,యస్య; ద్వౌ - జీవేశ్వరౌ, ఖగౌ - పక్షిణౌ, యస్మిన్; అత్ర దేహాదేర్వృక్షత్వోక్త్యాతస్య శ్రీహరిభజనరూపకుఠారేణాశుచ్ఛేదనీయత్వంసూచయతి. ॥౨॥

మూ॥ త్వమేకఏవాస్యసతఃప్రసూతి స్త్వంసన్నిధానం
త్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాం
పశ్యన్తినానానవిపశ్చితోయే॥ ॥౩॥

వ్యా॥ ఇత్థం దేహాదిస్వరూప నిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వరూపం ప్రకాశ్యతన్నియామకేనత్వమేవవయం సర్వేజీవా దేహాదిసమ్బన్ధం ప్రాప్యతత్పరవశకృతాఇతి జీవతత్వస్వరూపమపిదర్శయన్ స్తౌతి-(త్వ)మితి = సతః- సత్వస్యాస్య సూక్ష్మస్థూలదేహాది ప్రపఞ్చజాతస్య,

త్వమేక ఏవ ప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మస్థూల దేహాది సమ్బన్ధఘటకః, సత్త్వస్య దాదిః; అస్య చాదేరపి ఈదృశ దేహాదిసమ్బన్ధ ఘటకస్త్వమేవ హేతుభావః, కించ త్వమేవాస్య సన్నిధానమ్ - సమ్యఙ్నిధీయన్తే అస్మిన్నితి సన్నిధానమ్ - లయస్థానభూతః, త్వమేవాస్య స్వస్మిన్నుపసంహర్తా; నతు రుద్రాదిరితి యావత్, అపి చాస్య త్వమేక ఏవానుగ్రహకర్తేత్యనుగ్రహః - పాలకః, మత్స్యకూర్మ రామకృష్ణాద్యవతారైస్త్వమేవేమం పాలయసీత్యర్థః; ఏవం సతి కేచన అజ్ఞాస్త్వన్మాయయా మోహితాస్సన్తోఽస్య దాదీనప్యుక్త దేహస్సృష్ట్యాదికారణత్వేన పశ్యన్తీత్యాహ-(త్వన్మాయయేతి) = త్వన్మాయయా-నిఖిలజగన్మోహిన్యా భవదీయ మాయాఖ్యా దివ్యశక్త్యా, సంవృతచేతసః - సమ్మోహిత బుద్ధయ ఏవ, త్వామ్ - స్వాతన్త్ర్యేణ సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి- త్వామివ బ్రహ్మరుద్రాదీనపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్యర్థః, యే తు విపశ్చితః - త్వన్మాయా మోహరహితాః, చిదచిదీశ్వర తత్త్వత్రయవివేకపూర్వకం నిఖిలనిగమహార్దాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః; తేతు నైవం పశ్యన్తి, కిన్తు నిఖిల నిగమాగమ దేశమౌళిబృన్దసమర్చిత పాదారవిన్దం పరమాత్మానం శ్రీనారాయణం భగవన్తం త్వామేవ సృష్ట్యాది నిఖిలకారణభూతం పశ్యన్తి వాక్యశేషః. (యద్వా) యే త్వన్మాయయా సంవృతచేతసస్సంతోఽనవిపశ్చితః - "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి- సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతితాత్పర్యానభిజ్ఞాః, తే; త్వామ్ - నానా - స్థావరజఙ్గమరూపేణ, పశ్యన్తి, విపశ్చితస్తుస్థావరజఙ్గమాదిదేహేషు జీవేన సహానుప్రవిశ్య తన్నియన్తృతయా తత్తన్నామ్నైవ భవనమేవ యథోక్తశ్రుతితాత్పర్యమిత్యేవం జానన్తస్సన్తః స్థావరజఙ్గమాదిష్వన్తర్యామి తయావస్థితం త్వామేకమేవ నిఖిలజగత్కారణం పశ్యన్తీత్యర్థః, ॥౩॥

అ॥ త్వమనుగృహ్ణాసి చేతి యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి.

మూ॥ బిభర్షి రూపాణ్యవబోధ ఆత్మన్ క్షేమాయ
లోకస్య చరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నాని సుఖావహాని
సతామభద్రాణి ముహుః ఖలానామ్॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (బిభర్షి)తి = ఆత్మన్ - హే సర్వాన్తర్యామిన్, అవబోధః - జ్ఞానఘనస్వరూపస్త్వమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్మాదిమూర్తీః, బిభర్షి - ఆవిష్కరోషీత్యర్థః, కిమర్థమతఆహ - చరాచరస్య - స్థావరజఙ్గమాత్మకలోకస్య, క్షేమాయ - లబ్ధదేహానాం నిఖిలజీవానాం పరమపురుషార్థ ప్రాపణేన పరిపాలనాయేత్యర్థః, కీదృశాని రూపాణి ? సత్త్వోపపన్నాని - శుద్ధసత్త్వస్వరూపాణి, కించ సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని - భగవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్యశ్రవణకీర్తనరూపభజన సుఖప్రాపకాణి, ఖలానామ్ - అసతాం కంసాదీనాంతు, ముహుః - శశ్వత్, అభద్రాణి - అమఙ్గళప్రదానిచ ॥ ౪॥

ఆ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాం భగవత్పాదారవిన్ద మాహాత్మ్య శ్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భజనసుఖప్రాపకాణీత్యుక్తమ్, తతఃకి మతఆహ.

మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్ని సమాధినావే
శితచేతసైకే। త్వత్పాదపోతేన మహత్కృతేన కుర్వన్తి
గోవత్సపదం భవాబ్ధిమ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ (త్వయి)తి = హే అమ్బుజాక్ష? సమాధినా - సమ్యగాసమన్తాత్, ధీయతే - న్యస్యతే, మనోఽనేనేతి యథోక్తశ్రవణకీర్తనాదిరూప భజనమ్, తేన ; అఖిలసత్త్వధామ్ని - నిఖిలజీవనికాయాశ్రయణీయే త్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరన్తరమావిష్టమ్, యచ్చేతః - తేన, ఏకే - ముఖ్యాస్సజ్జనాః, మహత్కృతేన - మహద్భిః కృపయా ప్రదర్శితేన, త్వత్పాదపోతేన - భగవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్య శ్రవణాదిరూపయథోక్తభజనలక్షణనౌకయేత్యర్థః, భవాబ్ధిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

వత్సపదం కుర్వన్తి - అతిక్రమ్యైకత్వాత్తత్పరం ధామ ప్రాప్నువన్తీ త్యర్థః. ||౩౦||

మూ॥ స్వయం సముత్తీర్య సుదుస్తరం ద్యుమన్ భవార్ణ
వం భీమమదభ్రసౌహృదాః। భవత్పదామ్భోరుహనా
వమత్ర తే నిధాయ యాతాః సదనుగ్రహో భవాన్॥౩౧॥

వ్యా॥ (మహాత్మ్యానేన)స్వభక్తప్రశంసయతి- (స్వయ)మితి = హే ద్యుమన్ - సకలజీవచిత్తాకర్షకసౌన్దర్యశాలిన్, భీమమ్ - ఆధివ్యాధి జన్మజరామరణాదిభిరతి భయఙ్కరమ్, భవార్ణవమ్, స్వయం సముత్తీర్య ఉపాసనస్యప్రభావమాగతప్రవేశమాత్రేణ గోవత్సపదవదతిక్రమ్య ప్రయాస్యన్తః, అపి సజ్జనా భవార్ణవే నిమగ్నజీవేషు మహాదయాళవస్సన్తో భవత్పదామ్భోరుహనావమ్ - ప్రోక్తశ్రవణకీర్తనాది మహాభజనస్వభావాయమార్గలక్షణనౌకామ్, అత్ర-స్వాన్తర్గతేష్వేషు, నిధాయ - భక్తిమార్గముపదిశ్య, తే - సజ్జనాః, యాతాః - త్వదీయం పరంధామ ప్రాప్తాః, యతో భవాన్ సదనుగ్రహః - సతాం మనస్సు భూతమహిమాప్రాపకానుగ్రహణ శీలోసీత్యర్థః. (అత్రైవముక్తం భవతి) మహాభాగవతాస్స్వయం ప్రోక్తభగవన్మహిమానుస్మరణ నిరన్తరశ్రవణకీర్తనాదిలక్షణ ప్రేమభక్త్యా భవసిన్ధుమవగాహ్యాతీత్య భవాబ్ధి నిమగ్నజీవేషు కృపయా ప్రోక్త భక్తిమార్గం స్వాన్తర్గతేష్వేవ ముపదిశ్య స్వయం పరంధామ ప్రాప్తా ఇతి. ||౩౧||

అ. యదుక్తమ్ "అథ ప్రాణిమిముహుర్గళానా"మితి తదేవాద్యాఖిలానామ భవప్రాపణం వివృణోతి.

మూ॥ యేఽన్యేఽరవిన్దాక్ష విముక్తమానిన స్త్వయ్యస్త
భావాదవిశుద్ధబుద్ధయః। ఆరుహ్య కృచ్ఛ్రేణ పరం పదం
తతః పతన్త్యధోఽనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః॥ ||౩౨||

వ్యా॥ (యేన్యే) ఇతి = హేఅరవిన్దాక్ష? అన్యే - అసజ్జనా స్తు, విముక్తమానినః - బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య సర్వస్యమిథ్యాత్వాద్బ్రహ్మైవాహమితిభావనయాస్వాత్మానం విముక్తం మన్యమానాః, త్వయ్యస్తభావాత్ - చిదచిదీశ్వర వివేక జ్ఞానాభావేన త్వత్పాదారవిన్ద భక్తిరాహిత్యాత్, ఇత్థమ విశుద్ధ బుద్ధయః - స్వావిద్యాదోషేణోపివిపరీతబుద్ధయోభూత్వా, కృచ్ఛ్రేణ - జననమరణాదిక్రమేణ, యదృచ్ఛయాపరంపదమ్ - భగవద్భజనాదిర్భావస్థానమ్, భగవద్భజనానుగుణంమానుష్య శరీరమితియావత్ ; ఆరుహ్య - ప్రాప్య స్థితా అపి, తతః - మానుష్యాత్, అధఃపతన్తి - కృమికీటాదితిర్యగ్యోనిగర్భాన్ప్రాప్నువన్తి,కుతఏతేవిముక్తమానినోఽధఃపతన్తీత్యత్రాహ-(అనాదృతే) తి = యతస్తే, భవత్పాదాసేవ్య- అహంసేవక - ఇతి దృఢనిశ్చయేన భజనార్థమనాదృతా యుష్మదంఘ్రి భవత్పాదారవిన్దైర్యైస్తే, అహమేవేశ్వర ఇతిభావనయా దర్పితాభవన్తి అతస్తే - అధఃపతన్తీతి సమ్బన్ధః. ॥౭॥

అ॥ త్వద్భక్తాస్తు చిదచిదీశ్వర పదార్థవివేకజ్ఞానవన్తస్త్వద్భక్తిమార్గం ప్రాప్యనకదాపిభ్రశ్యన్తి, కింతు భక్త్యైవ కృతార్థా భవన్తీత్యాహ-

మూ॥ తథానతేమాధవ తావకాఃక్వచి ద్భ్రశ్యన్తి
మార్గాత్త్వయిబద్ధసౌహృదాః। త్వయాభిగుప్తావిచ
రన్తినిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసుప్రభో॥ ౮ ॥

వ్యా॥ (తథానత) ఇతి = హేమాధవ? తావకాః - భక్తాః, త్వయ్యేవబద్ధసౌహృదాః - త్వయ్యేవ నిబద్ధహృదయాస్సన్తః, మార్గాత్ - సన్మార్గాత్, క్వచిత్ - కదాచిదపి, తథానభ్రశ్యన్తి-నపతన్తి, కింతు తే, త్వయా-మదీయోఽయంరక్షణీయఇతికృపాసర్వసహాత్వేన భక్తవత్సలేన, అభిత- స్సర్వతః, భక్తిప్రతిబన్ధకాత్; గుప్తాః,అత

ఏవమిత్థంభూతాస్సన్తః అన్తరాయకాః - విఘ్నకారిణః, తేషామనేకపాః - బలవత్తరవిఘ్నకారిణః, దారాపత్యాదయః; తచ్చామ్నాతమ్ "విప్రస్య వైనస్య సతో దేవా దారాదిరూపిణః। విఘ్నం కుర్వన్త్యయం హ్యస్మానాక్రమ్య సమియాత్పర"మితి. తేషాం మూర్ధసు విచరన్తి - దారాదిరూపేణ స్థితాన్ దేవాన్ యత్ర విఘ్నానగణయ్య నిరన్తరం త్వద్భజనమేవ కుర్వాణా ముచ్యన్త ఇత్యర్థః. ఏతదేవాభిప్రేత్యోచ్యతే - "స వై జనో జాతు కథంచనావ్రజేన్ముకున్దసేవ్యన్యవదఙ్గ సంసృతిమ్। స్మరన్ముకున్దాఙ్ఘ్ర్యుపగూహనం పునర్విహాతుమిచ్ఛేన్న రసగ్రహో యతః। న కర్హిచిన్మత్పరాః శాన్తరూపే నఙ్క్ష్యన్తి నో మేనిమిషో లేఢి హేతిః। యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట"మితి. ॥౮॥

అ॥ అథ యదుక్తం (చరాచరస్య క్షేమాయ రూపాణి బిభర్షీతి) తత్ ప్రపఞ్చయతి.

మూ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం
శ్రేయ ఉపాయనం వపుః। వేదక్రియాయోగతపస్సమా
ధిభిః తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే॥ ॥౯॥

వ్యా॥ (సత్త్వ)మితి = శరీరిణామ్-చరాచరదేహవిశిష్టప్రాణినామ్, స్థితౌ - పరిపాలననిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయ ఉపాయనమ్-యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాపకమ్, విశుద్ధం సత్త్వమ్ - విశేషతశ్శుద్ధసత్త్వాత్మకమ్, వపుశ్శ్రయతే - స్వస్వరూపాత్మకం రామకృష్ణాదిరూప దివ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీత్యర్థః, యేన-దివ్యమఙ్గళ విగ్రహేణ, జనః, (జాతావేకవచనమ్) క్రియాయోగాదిభిస్తవార్హణమ్- పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్కరోతి, తాదృశదివ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీతి సమ్బన్ధః, క్రియాయోగః - భగవదారాధనమ్, తపః - భగవత్కథాశ్రవణకీర్తనాదౌ చిత్తైకాగ్ర్యమ్, "మనసశ్చేన్ద్రియాణాం చ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తప" ఇతి వివరణాత్;

సమాధిః- సమాధానమ్, [illegible] సమేవ [illegible] తస్మిన్ చి
త్తసమాధానమిత్యర్థః. ... ... ॥౯॥

అ॥ యస్యైవం సత్వస్య [illegible] సంభవానాన్తరం [illegible] తద్వి
నకస్యాపి భక్తిర్నైవేత్యభిప్రాయేణాహ. ... *

మూ॥ నహ్య [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥౧౦॥

వ్యా॥ (నహ్యనఘే) [illegible] భగవత్స్వ [illegible] జ్ఞానమ్, [illegible] జ్ఞానఫలత్, భక్తియోగస్య [illegible] [illegible]

మితి శ్రుతేః. ...* ...* ॥౧౦॥

అ॥ అథేదానీం భగవదవతారా నామాదీనామపారతాం మహావేద
యణ స్తౌతి.* * * *

మూ॥ న నామరూపే గుణకర్మజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే
తవ తస్య సాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవ
ర్త్మనో దేవక్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపిహి॥ ౧౧॥

వ్యా॥ (నవామే) హే - నామాని - రామ కృష్ణ గోవిన్ద ముకున్దే త్యాదీని. రూపాణి - మత్స్య కూర్మాదీని, (ఉభయత్ర జాతావే కవచనమ్) తవ, తస్య సాక్షిణో నామరూపే, గుణకర్మజన్మభిః - బుద్ధివ్యాపార[illegible] యుక్తాన్యప్రాకృత జన్మభి రపీత్యర్థః, ననిరూపి తవ్యే - ఏతావన్తి నామాని ఏతావన్తి రూపాణీతి గణయితుమశక్యే, [illegible] నామరూపాణాం [illegible]త్యాదిత్యభిప్రాయః; కిమ్భూతస్య తవ ? సాక్షి ణః - [illegible] త్వేన [illegible], కించ మనోవ చోభ్యామ్ - [illegible] ద్వారా [illegible] త్వేన జ్ఞేయత్వమ్, అనుమేయమ్- [illegible] స్వరూపమ్, వర్త్మ - యస్య [illegible] దేవ! అథాపి - తథాపి మనోవచోభ్యా [illegible], క్రియాయామ్- భగవత్పాదారవిన్దారాధనే క్రి యమాణే [illegible], భగవత్పాదారవిన్దారాధన [illegible] మిత్యేవ ప్రతియన్తి - [illegible], నతుసా [illegible] "[illegible]" ఇతి. "ద్వ్యతయ [illegible]" [illegible]. * ॥౧౧॥

అ[illegible] "[illegible]" [illegible] నామరూ పాణ్యేకదేశ [illegible], తస్య [illegible] నిరూపణ ప్రకారం [illegible] తత్స్వరూపకారణం కృతార్థతామాహ.

మూ॥ [illegible] నంస్థ [illegible] త్వాద్యాన్నామానిరూ
పాణిచ [illegible] తస్య త్వత్పాదారవిన్దయోరా
విష్టచిత్తోఽభవాయకల్పతే. ... ॥౧౨॥

వ్యా॥ (య[illegible]) హే [illegible] "[illegible] స్త్రీస్వయారిమ

ధ్యతాః । అపి [illegible] " ఇత్యుక్తే త్వాద్ హరిః [illegible] స్వరూప మ[illegible]న్, [illegible] - శృణోతి, సంస్మరయన్- [illegible] భ[illegible] హరిహ [illegible], స్మరన్- స్వయం కీర్తయన్, [illegible] ; (అపి భావః) భక్తస్సన్ స్వాన్తే [illegible] స్వయం తాదృశా అపి నిర్మలత్వ[illegible] [illegible] అలౌకికతయా తేన శ్రావయన్తి, ఉభయో[illegible] వేత్వయమేవ గాయన్తి. చిన్తయన్- "ఆసీనస్సంవిశం స్తిష్ఠన్ భుఞ్జానః పర్యటన్ పిబన్ । చిన్తయానో హృషీకేశమపశ్యత్తన్మయం జగత్" ఇత్యుక్తరీత్యా [illegible] వాత్సల్యా[illegible] స్మరతీత్యర్థః - నామాని- నారాయణ రామకృష్ణ వాసుదేవ హరే గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదీని, రూపాణి- రామకృష్ణాది మూర్తీః, చకారాదత్యద్భుతాని తత్తదవతార చరిత్రాణి, మఙ్గళాని- శ్రవణకీర్తనపరాణాం భక్తజనానాం ధర్మాదిచతుర్విధ ఫలప్రాప్తిరూపమహామఙ్గళప్రాపకాణీత్యర్థః, ఏవం శ్రవణ కీర్తన పూర్వకమ్, త్వచ్చరణారవిన్దయోః క్రియాసు- భగవత్పాదారవిన్దారాధనలక్షణకర్మసు, యది ప్రమాణావిష్టచిత్తో భవతి సభవాయ నకల్పతే- భవబన్ధం నప్రాప్నోతీత్యర్థః. * * ॥౧౨॥

అ॥ తదేవం భగవదవతారేణాఖిలజీవానాం తత్తద్ధర్మశ్రవణాది రూపభక్తిప్రాప్త్యా జనానాం భవబన్ధాద్విమోచనం సిద్ధమతః [illegible] హిమాప్రభావాభిజ్ఞతయా బ్రహ్మస్వప్రార్థితం భూభారహరణమపి సిద్ధమతః కుర్వన్ భగవతా రచితచరితామృతమభినన్దతి .

మూ॥ దిష్ట్యా హరేఽస్యా భవతః పదో భువో భారోఽపనీత స్తవ
జన్మనేశితుః । దిష్ట్యాఙ్కితాం త్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా
మగాం ద్యాం చ తవానుకమ్పితామ్ ... ॥౧౩॥

వ్యా॥ (దిష్ట్యేతి) ఇతి- హే హరే! భవతః, పదః- పాదస్థానీయాయాః, భువో- భూమేః, "పాదౌ మహీయం స్వకృతైవ యస్య" ఇతి శ్రుతేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూప ఇత్యర్థః, అపనీతః - అవరోపితః, ఏతద్దిష్ట్యా భువోఽస్మాకంచ భద్రమ్, కేన ? ఈశితుస్తవ జన్మనైవ- అవతారవాదమాత్రేణ, 'అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా యాం వహసే బుధ' ఇత్యశరీరవాక్యశ్రవణమాత్రేణ కంసాద్యసురకూటోధ్వస్తప్రాయోఽభూదితి భావః. (కించ) సుశోభనైః- ప్రణతదేహినాం ప్రపన్నానాంచ మఙ్గళకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నితపదన్యాసైః, అఙ్కితామ్- చిహ్నితామ్, కృపాకటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంచ, ద్రక్ష్యామ- పశ్యేమ; ఏతచ్చ దిష్ట్యా, భువోఽస్మాకంచ భద్రమేవ. ... ॥౧౩॥

అ॥ వరాకస్య మమ ప్రార్థనామాత్రేణావాఙ్మనోగోచరాపారదివ్యమహిమ్నామాపృశ్నాసంఖ్యేయచతుర్ముఖారాధ్యమానదివ్యపాదపీఠస్య తవావ్యవతారే కరుణాం వినా హేత్వన్తరం న పశ్యామీత్యాహ.

మూ॥ న తేఽభవస్యేశ భవస్య కారణం వినా వినోదం బత తర్క-
యామహే। భవో నిరోధః స్థితిరప్యవిద్యయా కృతా యతస్త్వ-
య్యభయాశ్రయాత్మని * * ॥౧౪॥

వ్యా॥ (నత) ఇతి - అభవస్య - అజాయమానస్య, హే ఈశ! భవస్య- త్వయాక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుకరణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్, న తర్కయామహే - న చిన్తయామః, కింతు కరుణైవ కారణమితి నిశ్చినుమ ఇత్యర్థః; తథాచ శ్రూయతే "అజాయమానో బహుధా విజాయతే- తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోనిమ్- కారణమ్- కారుణ్యలక్షణ మిత్యర్థః, బతేతి హర్షే- కుత ఏవం మదవతారే కారణచిన్తనమత ఆహ- (భవ) ఇతి - యతోఽభయాశ్రయాత్మని- అభయాః- ముక్తాః, తేషామాశ్రయణీయస్వరూ

పే, (యద్వా) జన్మాద్యాశ్రయస్వరూపే మోక్షైకదాత్మస్వరూపే- త్వయి, నిత్యేఽవిక్రియే జ్ఞానవిగ్రహవతి, అవిద్యయా- కర్మణా, అస్మాకమ్- భవమరణాదిప్రసిద్ధాపహాభవనాదయశ్శక్యాస్స్యుః (యద్వా) అవిద్యయా, జీవానాం ప్రాచీనకర్మణా- త్వయి- నిమిత్తే సతి, భవః- జన్మ- నిరోధః- మరణమ్, చకారార్థే అపిశబ్దః, స్థితిః - పాలనంచ, కృతాభవన్తి - అతో భవజ్జన్మని కరుణైవ కారణమ్, న తు కర్మేతి భావః. ... ... ॥౧౪॥*

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవ మత్స్యాద్యవతారానపి కృతవానసీత్యాహ.

మూ॥ మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరా
జన్యవిప్రవిబుధేషు కృతావతారః। త్వంపాసినస్త్రి
భువనంచతథాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ
వన్దనంతే * * ॥౧౫॥

వ్యా॥ (మత్స్యే)తి- కచ్ఛపః- కూర్మః, రాజన్యః- దాశరథ్యాదిః, విప్రః- జామదగ్న్యః, విబుధః- వామనాదిః, నః- అస్మాన్, యథా మత్స్యాదిషు కృతావతారస్సన్ పురా అస్మాన్ త్రిభువనం చ తత్తద్విరోధినిరసనేన పాసి- పాలితవానసి, తథాఽధునాపి, హే ఈశ! భువోభారంహర- అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాన్ త్రిభువనం చ పాహీతి భావః; ఏవమసఙ్ఖ్యేయావతారైరవిరతమస్మదాది నిఖిలజీవోపకారిణోఽపారమహిమ్నస్తవ భక్తవాత్సల్యకారుణ్యాదిగుణగణవర్ణనాక్షమోఽహమ్, తే- తుభ్యమ్, వన్దనమ్- నమః, త్వాం స్తోతుమశక్తోఽహం కేవలం వన్దనం కరోమీత్యర్థః. ॥౧౫॥

ఏవం భగవన్తం సంస్తూయ కంసాగమనం స్మృత్వా బిభ్యతీం దేవకీం సమాధత్తే. ... ...

మూ॥ దిష్ట్యామ్బ తే కుక్షిగతః పరః పుమానంశేనసా
క్షాద్భగవాన్ భవాయనః । మాభూద్భయంభోజప
తేర్ముమూర్షోర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మ

వ్యా॥ (దిష్ట్యేతి)- హే అమ్బ! తవ, దిష్ట్యా-భద్రమస్తు, యతః, పరః పుమాన్- పరమపురుషః, భగవాన్- శ్రీనారాయణః, అంశేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కస్మై? భవాయనః - తవయదుకులస్యాస్మాకంచ సర్వేషామపి మఙ్గళప్రాపకస్సన్, అతః ముమూర్షోః- మహదతిక్రమణేన మర్తుమిచ్ఛోః, భోజపతేః- కంసాత్, తేభయంమాభూత్ తవాత్మజో యదూనాం గోప్తైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాద్భవతీకంసాన్మాభైషీరితిభావః॥౪౧॥

అ॥ దేవా బ్రహ్మాదయో బహుమానయన్తస్స్వస్వస్థానంగతా ఇత్యాహ. ... ... *

మూ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయద్రూపమనిదంయథా।
బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాః ప్రతియయు
ర్దివమ్॥ * * * ౪౨॥

వ్యా॥ (ఇతీ)తి- యద్రూపమ్-యస్య- మహాపురుషస్య,రూపమ్,అనిదమ్- ఇదమిత్థమితినిర్దేష్టుమశక్యమ్, తంపురుషంపూర్ణం; యథా- యథాశక్తి, ఇతి- పూర్వోక్తరీత్యా, అభిష్టూయ - దేవాశ్చబ్రహ్మేశానౌచ, పురుషం- భావికృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ- ధ్యానరూపేణాగ్రేకృత్వా, దివంప్రతియయురితి. (అథవా) ఉక్తరీత్యామహాపురుష మభిష్టూయస్థితౌ బ్రహ్మేశానౌపురోధాయ- ఆఖ్యామ్: దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయా సమ్పాదకౌ ఇతి పురోధాయ - పురస్కృత్య, తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్రతియయురితి. ... ... ॥౪౨॥*

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాం శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యాయాం
దశమస్కన్ధే ద్వితీయాధ్యాయస్థ గర్భస్తుతిస్సమాప్తా.
శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే చతుర్దశాధ్యాయస్థ వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షీయాఖ్యా.

బ్రహ్మ స్తుతి ప్రారమ్భః.

తతశ్చతుర్దశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమాత్మభూః । అపరాధ్య భృశంభీతః కృష్ణమస్తౌదితీర్యతే॥ అఘాసుర మోచన రూపపరమాశ్చర్యంభగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మాఽతికుతూహలేనాన్యమపిభగవన్మహిమానం ద్రష్టుంవిశ్వమోహకే భగవతిస్వకీయతుచ్ఛమాయాం వితత్య తదభిభావుక మపారం భగవన్మహిమానందృష్ట్వాఽతిభీత్యా సవేపథుస్సన్ భగవన్తం స్తౌతి॥ ...

{మూ॥ నౌమీడ్యతేఽభ్రవపుషేతటిదమ్బరాయ గుఞ్జా
వతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ। వన్యస్రజేకబళవేత్రవి
షాణవేణులక్ష్మశ్రియేమృదుపదేపశుపాఙ్గజాయ॥౧॥}

వ్యా॥ (నౌమీ) త్యాదినా– హే ఈడ్య- అస్మదాదిభిస్తుత్య, సర్వజీవైఃపూజ్య[illegible]యావత్; పశ్యన్తీతి పశవో _ జీవాః, తాన్నిగ్రహానుగ్రహవ్యాజేనపాతీతిపశుపో విష్ణుః, "యజ్ఞో వై విష్ణుః- పశవస్సితిర్యజ్ఞ ఏవ పశూన్ప్రతిష్ఠతీ"తి శ్రుతేః; తస్య అఙ్గజః _ దీపాద్దీపాన్తరవదావిర్భూతఇత్యర్థః, (యద్వా) పశవో-హృషీకాణి, తానిస్వస్వ విషయేషు ప్రవర్తనేన పాన్తీతీన్ద్రియాభిమానినో దేవాదిగ్వాతాదయః, తే-అఙ్గజాయస్య తస్మై; తే[illegible] ద్వితీయార్థే చతుర్థీ, త్వాంనౌమి, (అథవా) తే-తుభ్యమ్, నౌమి- నమస్కరోమీ త్యర్థః; కీదృశాయ? అభ్రవచ్ఛ్యామళం వపుర్యస్య తస్మై; తటిదివ జ్యో

తి మణియమమ్బరం యస్య; గుఞ్జాభిః- పుష్ప విశేషైః, అవతంసా-
కర్ణభూషణే చ, పరి-శిరసః పరితః, పిఞ్ఛమ్-బర్హాపీడం చ, తైర్లక్ష
సన్ముఖమ్-గోపవేష ప్రకాశకం ముఖారవిన్దం యస్య తస్మై; కించ-
వన్యానామ్-చూతప్రవాళాదీనామ్, స్రజో యస్య తస్మై; కబళాది
భిర్లక్ష్మభిః శ్రీ- శోభా, యస్య తస్మై; మృదూ- సుజాతాంబు
రుహవన్మృదులౌ, పాదౌ యస్య తస్మై; ఏవం భూతాయతు
భ్యం కేవలం నమస్కారో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా
కల్యేనదుర్జ్ఞేయత్వ ముక్తమ్. ... ॥౧॥

అ॥ ఏతదేవ వివృణోతి॥

మూ॥ అస్యాపి దేవవపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామ
యస్య న తు భూతమయస్య కోపి । నేశే మహిత్వవసి
తుం మనసాన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిముతాత్మసుఖాను
భూతేః॥౨॥ * * *

వ్యా॥ (అస్యాపీ) తి. దేవవపుషః- అనిశం మోదమానాప్రాకృ
తదివ్యమఙ్గళస్వరూపవిగ్రహవతః మదనుగ్రహస్య - ఈక్షణే మ
య్యనుగ్రహో యస్మాత్తస్య; తత్ర హేతుః- స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా
నామ్- భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అత ఏవ న తు భూతమయస్య -
అభౌతికోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః, (యద్వా) జీవవత్పఞ్చభూతా
త్మకప్రాకృత దేహాదిసమ్పర్క-రాహిత్యేన సర్వదా అఖణ్డానన్ద మ
యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః, అత ఏవ ఆత్మనామ్-జీవానాం సుఖాను
భూతిః- మోక్షలక్షణబ్రహ్మానన్దానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ;
మహి- మాహాత్మ్యమ్, అనన్తకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా
వత్; అవసితుమ్- సాకల్యేన పరిజ్ఞాతుమ్, సాక్షాత్తవ కృపాపాత్రీ
భూతః కః- ప్రజాపతిరహమపి, నేశే- న సమర్థః, (యద్వా) కః-
ప్రజాపతిరహమపి, మనసాన్తరేణ- అన్తర్ముఖీకృతేన చిత్తైకాగ్ర్యే

ణాపి, యథోక్తగుణపూర్ణస్య తవమాహాత్మ్యంసాకల్యాదవసితుమ్-
సాకల్యేనపరిజ్ఞాతుమ్, నేశే- ఈషదపిసమర్థోనభవామి, కిముతమ
దన్యే అర్వాక్తనా దేవా స్సాకల్యేనపరిజ్ఞాతుం నసమర్థాభవేయురి
తి వక్తవ్యమిత్యర్థః, తథాచ శ్రుతయః ' కోఅద్ధావేదక ఇహప్ర
వోచత్- ద్యుపతయఏవ తే నయయురన్తమనన్తతయా- నాన్తంగు
ణానామగుణస్యజగ్ముర్యోగేశ్వరా యే భవపాద్మముఖ్యాః - యోవా
అనన్తస్యగుణాననన్తాననుక్రమిష్యన్ సతుబాలబుద్ధి'రితిచ॥ ౨ ॥

మూ॥ జ్ఞానేప్రయాస్యముదపాస్యనమన్తఏవ జీవన్తిస
న్ముఖరితాంభవదీయవార్తామ్ । స్థానేస్థితాశ్శ్రుతి
గతాంతనువాఙ్మనోభిర్యేప్రాయశోజితజితోప్యసితై
స్త్రిలోక్యామ్ ॥౩॥ ... ...

వ్యా॥ యస్మాదేవంతస్మాత్, యే-తత్వత్రయవివేకినః,జ్ఞానే-భగవ
త్స్వరూపగుణానాంసాకల్యపరిజ్ఞానే,ప్రయాసమ్- పరిశ్రమపూర్వక
ప్రయత్నమిత్యర్థః- ఉదపాస్య-సమ్యక్త్యక్త్వా,స్థానే-సత్సభాయామ్,
స్థితాః- సర్వదాస్థితాస్సన్తః, సన్ముఖరితామ్ - శ్లాఘ్యత్వేన సద్భిరు
ద్ఘోషితామ్, శ్రుతిగతామ్-సత్సభాశ్రయణమహిమ్నాస్వతఏవకర్ణ
రన్ధ్రం ప్రవిష్టామిత్యర్థః, భవదీయవార్తామ్- రామకృష్ణాద్య
వతారవిచిత్రలీలామ్, సేతుబన్ధన గోవర్ధనోద్ధరణాది దివ్యలీలామి
తి యావత్; తనువాఙ్మనోభిర్నమన్తః- మహాన్ముఖరిత లీలారసనిషే
వణమేవాస్మాకం జన్మసాఫల్యమిత్యేవంబహుమానయన్తస్సన్తః, జీవ
న్తి- జన్మసాఫల్యం కుర్వన్తి, స్వస్వాత్మానంకృతార్థయన్తీతియావత్;
తత్రతన్వాబహుమానమ్ - "రథాదవప్లుత్య స తేష్వచేష్టత ప్రభో
రముష్యాఙ్ఘ్రిరజాంస్యహోఇతి" ఇవత్; "పాదౌహరేః క్షేత్రపదా
నుసర్పణే" ఇత్యాదివచ్చ భగవద్విషయేకాయశ్రమాచరణమ్. వా
చాబహుమానమ్'వాచాయన్నామకీర్తయన్- సవాగ్విసర్గోజనతా

భువి ప్లవ' ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసఙ్కీర్తనాది కమ్. మనసా బహుమానం తు 'సత్త్వైకమనసః కృష్ణపదారవిన్దయో' రిత్యాద్యుక్తరీత్యా భవత్పాదారవిన్దాద్యనుస్మరణమ్. తథా చైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవ" మిత్యేవమతి కుతూహలాస్సన్తో యే శీలయన్తి తైర్భక్తజనైః, హే అజిత! (అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుల్యేన) జితోఽసి - ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతలోకోత్తరమాహాత్మ్యస్త్వం తద్వశ్యో భవసీతి భావః. త్రిలోక్యామితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వం భక్తవశ్యో భవసీత్యుక్తమ్, తథైవ శ్రూయతే "ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ । యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి ॥ ౩ ॥

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయినీం భక్తిం విహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానార్థం ప్రయతతాం వ్యర్థాయాస ఏవ భవతీత్యాహ. ...

మూ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామ (సౌ క్లేశల ఏవ) సుక్లేశవయోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్ ॥ ४ ॥ * * *

వ్యా॥ (శ్రేయస్స్రుతి)మితి - శ్రేయసామ్ - భోగాపవర్గరూపాణామ్, స్రుతిః - ప్రవాహవదజస్రస్రవణమ్, యతః, తథావిధామ్, తే - తవ, భక్తిమ్ 'దేవానాం గుణలిఙ్గానా' మిత్యాది లక్షణై రామ్నాతామితియావత్; ఉదస్య - ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యేత్యర్థః; యే కేవలబోధలబ్ధయే - యథోక్త భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోఽధునాపి సమవస్యతి నాస్య పార' మిత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ ఆదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్య భగవ

న్మాహాత్మ్యస్య పారపరిజ్ఞానార్థం వృథాశ్రామ్యన్తీత్యర్థః; తేషా మసుక్లేశచయః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాది పరిశ్రమబాహుళ్యమేవ, అవశి ష్యతే - నాన్యత్, అసుక్లేశల ఇతి పాఠేపి మనోవాగాది శ్రమబా హుళ్యమేవ భవతీత్యుక్తఏవార్థః, సమానమన్యత్, అత్రదృష్టాన్తః, (యథే)తి- స్థూలతుషాః- అన్తస్తణ్డులకణరహితా ధాన్య వత్ప్ర తీయమానా ధాన్యాభాసాఏవ, తణ్డులేచ్ఛయా తదవఘాతినాంశ్రా యక్లేశంవినా అన్యత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః ॥౪॥

అ॥ 'ఇదంహి పుంస స్తపసశ్శ్రుతస్యవా స్విష్టస్య పూర్తస్య చబుద్ధదత్తయోః। అవిచ్యుతోర్థఃకవిభిర్నిరూపితోయదుత్తమశ్లోక గుణానువర్ణనమ్ ॥ భక్తింలబ్ధవతస్సాధోఃకిమన్యదవశిష్యతే' ఇత్యా ద్యామ్నాయానుసారేణ తపఆదిఫలభూతా శ్రీహరి భక్తిరేవావశ్య మనుష్ఠేయేత్యత్ర సదాచారంప్రమాణయతి.

{మూ॥ పురేహభూమన్బహవోపియోగిన స్త్వదర్పి తేహానిజకర్మలబ్ధయా। విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీ తయాప్రపేదిరేఞ్జోచ్యుత తేగతింపరామ్॥౫॥}

వ్యా॥ (పురే)తి = హేభూమన్ – సర్వత్రపరిపూర్ణ, పు రా- పూర్వంవిద్యమానాః, బహవోయోగినోపి- తపోయోగయాగా ద్యుపాయానుష్ఠాతారోపితియావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పి తాః, ఈహాః- తపఆద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాభూతాస్సన్తః నిజకర్మణా- స్వస్వానుష్ఠిత తపఆదిసమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా - సమ్పాదితయా, నిరన్తరశ్రవణకీర్తనలక్షణయా భక్త్యైవ, విబుధ్య- భగవత్స్వరూపగుణానా మవసానం నాస్తీత్యక్షం నిశ్చిత్య, అఞ్జః- అనాయాసేన, హేఅచ్యుత_ భక్తజనచ్యుతి నివర్తక, తే- తవ, ప రాంగతిమ్- పరంధామప్రాప్తి లక్షణామ్, ప్రపేదిరే- ప్రాప్తాః, వి బుధ్యభక్త్యైవేతి పాఠేపి తపఆది సంవర్ధితయేత్యుక్తఏవార్థః.

(ఇహాఽయమపి హేతుః) "దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసం యమైః" రిత్యాద్యామ్నాయరీత్యా బహుజన్మసఞ్చితపుణ్యపుఞ్జవిపాకేన జీవానామాచార్య సత్సమాగమః, తత స్తదనుగ్రహేణ భగవల్లీలా కథామృతనిషేవణేరుచిః, తతో నిరన్తర శ్రవణాదిరూప దృఢభక్తి నిష్పత్తి రితి ॥ ౫ ॥ ... ...

అ॥ యథోక్తక్రమానుగుణ్యేన భజతాం భగవ న్మహిమైకదేశా వగమ స్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభ మేవేత్యాహ.

మూ ॥ తథాపి భూమన్ మహిమాగుణస్య తేవిబోద్ధు
మర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః । అవిక్రియాత్స్వానుభ
వాదరూపతోహ్యనన్యబోధ్యాత్మతయానచాన్యథా॥

వ్యా॥ (తథాపి) ఇతి- హేభూమన్ - అచిన్త్యాపారమహిమన్, తే- తవ, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమాహాత్మ్యమ్, సకృత్స్మరణమాత్రేణ కాలకర్మగుణాతిగ పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య - మాతృవత్సర్వాపరాధ సహనశీలాయా లక్ష్మ్యాగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణ స్యాపి, మహి- మాహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాపణాది నాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభ క్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణం చేతియావత్, అమలే- ప్రాకృతి తదనుగుణాది సమ్బన్ధరహితే,అప్రాకృతాసఙ్ఖ్యేయాపారమహిమ్ని శ్రీహరౌ; అన్తరాత్మా-మనః- తదుప లక్షితవాగాది నిఖిలేన్ద్రియాణిచ యేషాం తైః విబోద్ధుమర్హతి- భగవద్ధర్మపరాయణాఏవతన్మహిమాగుణ ప్రభావమవగన్తు మర్హ న్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛాన్ జీవాన్ లక్షీకృత్యస్వమహిమానం ప్రకాశయేదితి నశఙ్కనీయమిత్యత్ర హేతు మాహ- (అవిక్రియా) దితి- భావప్రధానోనిర్దేశః- అవికారిత్వా దిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమాత్మపయా

తదుద్దిధీర్షోస్తవ ప్రాకృతికార్య దేహాహఙ్కారశ్చ భావానాం జీవానామివాహఙ్కారియాన్ మత్ప్రభావం మదపరావరాః జీవా న జానన్తి త్వయితృశ బుద్ధివికారస్యాభావాదితిభావః. అత్ర హేతు స్స్వానుభవాత్- స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాత్ - బ్రహ్మానన్దానుభవహేతుత్వాదిత్యర్థః; 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ఉపజీవన్తి - సఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః- శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్యేతిచ శ్రుతేః; అపిచ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుభూత ప్రాకృతరూపరాహిత్యావప్రాకృత దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవత్త్వాచ్చేత్యర్థః, కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా- భక్త్యైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః, అతోఽన్యథాసచ - నకదాచిదప్యస్మిన్నుపదిష్టేనే అసమ్భావనాకర్తవ్యేత్యర్థః॥ ౬॥

అ॥ తర్హి ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మద్భక్తాస్సాకల్యేన మన్మహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయురతఆహ. ... ...

మూ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్విమాతుంహితావతీ
ర్ణస్యక ఈశిరేస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక
ల్పైర్భూపాంసవఃఖేమిహికాద్యుభాసః ॥ ౭॥

వ్యా॥ (గుణాత్మన) ఇతి- గుణాత్మనః- అనన్తకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్యేత్యర్థః, గుణాన్- 'సత్యం శౌచందయాక్షాన్తి' రిత్యాది సద్గుణాన్, విమాతుమ్ - విశేషతః- సాకల్యేన, పరిజ్ఞాతుమితి యావత్; కీదృశస్య? హితాయావతీర్ణస్య 'యాదవవ్యష్టినిష్పాదనే' త్యాద్యుక్తరీత్యా స్వస్వరూప భవనాదిరూపస్వమాహాత్మ్యవిష్కరణేన బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదినిఖిలజీవానాం స్వస్మిన్ సర్వోత్తమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే అవిర్భూతస్యేత్యర్థః, క ఈశిరే- కేవా సమర్థాభవన్, నకేపీత్యర్థః; కీదృగ్భూతా అపి నేశిర ఇత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (కాలేనే) తి- చిరకాలావధి

తోరుజన్మభిరిత్యర్థః, సుకల్పైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన ప్రతిస
న్ధాన ప్రత్యభిజ్ఞానినిపుణైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, ఖే-
సఞ్చరమాణాః, మిహికాః- హిమకణాః, ద్యుభాసః- నక్షత్రాణి
చ, యైరిః; ఏవమ్భూతైః, విమితాః- విశేషతో గణితాస్స్యస్తాదృశా
అపి తే తవ గుణా నమ్బన్ధః. 'కోఅన్ద్వావేద కఇహప్రవోచత్ - విష్ణో
ర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచమ్ - విష్ణోర్ను వీర్యగణనాంకతమోఽర్హతీహ
యఃపార్థివాన్యపి కవిర్విమమేరజాంసి - నాన్తంగుణానా మగుణ
స్యజగ్ముర్యోగేశ్వరాయే భవపాద్మ ముఖ్యాః - యత్రపతన్త్యణుకల్ప
స్సహాణ్డకోటిభి స్తవనన్త" ఇత్యాద్యామ్నాయో రుద్ఘోషా దితి
భావః ॥ ౭ ॥ ... ...

అ॥ 'యోనాద్రియేత త్వత్పాదౌ సశోచ్యోహ్యాత్మవఞ్చక' ఇ
త్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాఫలభూతా సర్వశాస్త్ర
తాత్పర్యగోచర భూతాత్వద్భక్తిరేవ లబ్ధపురుష జన్మభిరవశ్యం స
మ్పాదనీయేత్యాహ. (తత్తేనుకమ్పా) మితి- * *

మూ॥ తత్తేనుకమ్పాంసుసమీక్షమాణోభుఞ్జానఏవా
త్మకృతంవిపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే
జీవేతయోముక్తిపదేసదాయభాక్ ॥ ౮ ॥

వ్యా॥ తే- పరమదయాళో స్తవ, అనుకమ్పామ్- మదీయోయంర
క్షణీయ ఇత్యేవంరూపాం కృపామేవ కేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- క
స్మిన్ జన్మని కదాతాభవిష్యతీతి సమ్యక్ప్రతీక్షమాణః, అతఏవాత్మ
కృతమ్- స్వేనైవకృతమ్, విపాకమ్ - ప్రారబ్ధపుణ్యా వాసనాఫలమ్,
భుఞ్జానః- "భోక్తవ్యమాత్మనోద్దిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యతే"త్యు
క్తరీత్యా హర్షవిషాదంవినా సుఖదుఃఖమనుభవన్ సన్నేవ, హృ
ద్వాగ్వపుర్భిః- మనోవాక్కాయైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్,
విదధత్- యథాయోగ్యం కుర్వాణఏవసన్, యో జీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్థానే పరస్మిన్ ధామ్ని, దాయభాక్ - దాయమివాయత్నప్రాప్యం ముక్తస్థానవాన్ భవతీత్యర్థః, తత్ర హృదా నమనమ్, సదా భక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్మరణపూర్వక మాపాదకేశ భగవద్రూపసంస్మరణమ్, వాచా నమనమ్- నారాయణ వాసుదేవ రామ కృష్ణ గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదిశ్రవణ మఙ్గళభగవన్నామసఙ్కీర్తనపూర్వక తచ్చరిత మహామృతవర్ణనాది, వపుషా నమనం తు- 'పాదౌ హరేః క్షేత్రపదానుసర్పణే' ఇత్యుపదిష్ట రీత్యా శ్రీహరేః క్షేత్ర పదానుసర్పణాది ॥ ౮ ॥ ... ...*

అ॥ ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణసమ్పూర్ణేన భవతా మదఘం పృష్ఠతః కృత్వా అహం పుత్రవద్రక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ- (పశ్యే) తి- ... ...*

మూ॥ పశ్యేశ మేఽనార్యమనన్త ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్య
పి మాయిమాయిని । మాయాం వితత్యేక్షితుమాత్మ
వైభవం హ్యహం కియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥

వ్యా॥ హే ఈశ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధ సహనసమర్థ, త్వయ్యపి- మత్ప్రార్థనయా మదనుగ్రహార్థ మిహ కృపయావతీర్ణే భవత్యపి, అతీవ మత్కృతమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపం దౌర్జన్యమ్, పశ్య- అపక్వబుద్ధినా బాలేన కృతమితి క్షాన్త్వా మయి కృపాకటాక్షం కుర్వితి భావః. కీదృగ్భూతమనార్యమ్? అనన్తే - స్వరూపతో గుణతశ్చాన్తరహితే, (అత్ర హేతుః) ఆద్యే- సర్వకారణకారణభూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశాసక్షేత్రజ్ఞ బ్రహ్మాదీనామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయిమాయిని - సర్వజగన్మోహకదివ్య మాయాశక్తిమతి త్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాదితాం మామకీం మోహనశక్తిమ్, వితత్య- విస్తార్య, వత్సాద్యపహరణేన ప్రకాశ్యేత్యర్థః, ఆత్మనో- మమ, వైభవమ్- మాయాప్రభావమ్,

ఈశితుమ్, (అథవా) ఆత్మనః- అపారమహిమ్నః తవ, వైభవమ్ - అ
త్యాశ్చర్యకర విచిత్రలీలా మహిమానమ్, ఈశితు మైచ్ఛమితి య
త్తదిద మనార్యమితి సమ్బన్ధః, అతో వాంకియాన్ - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః
(అత్ర దృష్టాన్తః) అగ్నౌ తజ్జ్వాలాగ్ర లక్షణవిస్ఫురమాణ క్షుద్ర
విస్ఫులిఙ్గరూపార్చిరివేతి, అతో మదజ్ఞతాం ధిగ్ధిగితి భావః॥౯॥

అ॥ స్వాపరాధంవిజ్ఞాప్య క్షమాపయతి- (అత) ఇతి-

మూ॥ అతఃక్షమస్వాచ్యుత మేరజోభువో హ్యజానత
స్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోన్ధ
చక్షుషా హ్యేషో౽నుకమ్ప్యోమయినాథవానితి॥౧౦॥

వ్యా॥ యతస్సర్వ్వోపి జీవాఃప్రాయేణత్వదపరాధకరణే అతీవ ని
పుణాఃక్షమాపణేత్వత్యన్త మశక్తాశ్చ, మౌఢ్యాదితిభావః; అతోహే
తోః, మే- మత్సమ్బన్ధినః, (అపరాధానితి శేషః) క్షమస్వ, కీదృశ
స్య? రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతఏవ అజానతః- భవాన
పారాత్యద్భుతమాహాత్మ్య ఇత్యేవంజ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వత్,
త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాతన్త్ర్యేణ
ఈశ్వరఇతి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమ
పిజగత్కర్తాఇతి యోఅవలేపః- గర్వః, సఏవాన్ధంతమః- అత్యన్తం
గాఢాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, తేనాన్ధమ్ నష్టమ్, చక్షుః- ఉత్కృ
ష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్య; హేఅచ్యుత! (ఏతే హ్యాశ్రితాన్నచ్యా
వయతీత్యచ్యుతఇతి వ్యుత్పత్త్యా స్వభక్తకృతాఃకేవాఽపరాధాస్త్వ
యాసోఢుమశక్యా ఇతి సూచయతి) తతః కిమతఆహ- ఏషః- చతు
ర్ముఖః, దుస్సహాపరాధవానపి, మయ్యేవాయంనాథవాన్- స్వామి
భక్తిమాన్, అతోమదీయోయంరక్షణీయఇత్యనుకమ్ప్యః-ఇత్థంత్వత్కృ
పావిషయీకార్యోహమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ... *

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాన్, అతస్త్వమపి

మత్తశ్చ పృథగీశ్వర ఏవేతి చేదతఆహ- (క్వాహ) మితి-

{మూ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూ
సంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్విధా
విగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్యచ
తేమహిత్వమ్ ॥ ౧౧॥ * * *}

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాన్- మహత్తత్వమ్, అహమ్- అహం కారః, ఖ- మాకాశచరోవాయుః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్, భూః- పృథివీ, ద్వన్ద్వ నిర్దిష్టైః పృథివ్యాదిక్రమేణోత్తరోత్తరంద శగుణ విస్తృతై రావరణభూతై స్తమ ఆది పృథివ్యన్తైరష్టభిస్తత్త్వై స్సంవేష్టితే అస్మిన్నణ్డసటేస్వమానేన సప్తవితస్తిపరిమితః-కాయః, యస్యసోహం క్వః ఈదృగ్విధాని- ఏతదణ్డసదృశాని, అవిగణితాని- అసంఖ్యేయాని, అణ్డాన్యేవపరాణవః - పరమాణవః, తేషాంచర్యా పర్యాచరః, తదర్థమ్, వాతాధ్వానో- గవాక్షరన్ధ్రాణి, తానీవరోమ వివరాణి యస్యతస్య తే- తవచ, మహిత్వమ్ మాహాత్మ్యమ్, క్వ! అతోహమతి తుచ్ఛః, తస్మాన్మత్కృతాపరాధోఽపారమహిమ్నాభ వతాసోఢవ్య ఇతిపూర్వేణ సమ్బన్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి విస్తృతమ్, ఏవంక్రమేణ దశోత్తరాధిక్యంద్రష్టవ్యమ్; పరమాణుస్తు త్రసరేణోష్షష్ఠాంశఇతి. ఏతచ్చామ్నాతం 'జాలాన్తరగరశ్మ్యవగతఃఖమే వానుపతన్నగాన్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ'ఇతి॥౧౧॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్వయా మాతృవచ్చసోఢవ్య ఇ త్యాశయేనాహ- (ఉత్క్షేపణ) మితి- ... ...*

{మూ ॥ ఉత్క్షేపణంగర్భగతస్యపాదయోఃకింకల్పతే
మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూ
షితం తవాస్తికుక్షేఃకియదప్యనన్తః ॥ ౧౨ ॥}

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కశ్చితాలం గర్భేస్థిత్వాబహిర్నిగతస్య

సుతస్యేత్యర్థః, యథాకాలం గర్భవాససమ్భవాత్సుతస్యాపిపృశ్ని
గర్భశబ్దవద్గర్భగతశబ్ద ఉపపద్యతే, తథాచ లోకేచిరం సంవర్ధిత
స్యాపికుక్షేః బహిర్నిర్గతస్య స్వశిశో శ్చిరకాలాభిలషితం పాద
యో రుత్క్షేపణమ్ ఉక్షౌ తాడనమ్, తన్మాతురాగసే - అపరాధా
య, కింకల్పతే- నకల్పత ఏవ, ప్రత్యుత సన్తోషాయైవ కల్పత ఇతిభా
వః; ఏవంసతి ప్రళయావసరే చేతనాచేతనాత్మక మిదమఖిలం జగ
త్త్వదుదరే నిలీయ- వసిత్వా, త్వదుదరాద్బహిర్నిర్గత్య యథాపూ
ర్వమేవం జాతమితి సర్వశాస్త్ర ప్రసిద్ధమ్, అతో మాతృవత్త్వ
యానసర్వాపరాధాః క్షన్తవ్యా ఇత్యభిప్రాయః, ఇమమేవాభిప్రాయం
వ్యనక్తి- (కిమి)తి- అస్తివ్యపదేశః- "సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా య
థాపూర్వమకల్పయత్- దివంచపృథివీంచాన్తరిక్షమథో సువః" ఇత్యా
దిరూపః, 'నాస్తివ్యపదేశస్తు "నబ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ"
ఇత్యాదిరూపః, ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యామ్, భాషితమ్- ప్రతిపాది
తమ్; స్థూలసూక్ష్మావస్థం కృత్స్నమిదంజగత్, (యద్వా) ఏతా
భ్యాంవ్యపదేశాభ్యామపి- ఏతద్వ్యపదేశవిషయప్రదేశే, ఉషితమ్- వా
చ్యత్వేనస్థితమ్, కృత్స్నమిదంజగత్- యదపి కిఞ్చిదపి, ఈషదపీత్యర్థః;
తవకుక్షేః, అనన్తః- బహిః, ఆసీత్కిమ్? అపితు తవకుక్ష్యన్తరే వా
సీదిత్యర్థః, ప్రళయే అన్తస్థమేవ జగత్సృష్ట్యవసరే బహిర్నిర్గత
మితి భావః ॥ ౧౨ ॥ ... ...

అ॥ నను మత్కుక్షివినిర్గత ప్రాణ్యపరాధంచేదహం సహే
యశేవ, కుతస్సహేయం త్వదపరాధమ్? త్వం కోవేత్యాకాఙ్క్షాయా
మహామపి తత్రైవేత్యాహ- (జగత్త్రయే)తి- ... ...

మూ॥ జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్ప్లవోదే నారాయణస్యో
దరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోఽజస్త్వితివాఙ్న వై మృ
షా కిన్త్వీశ్వర త్వన్న వినిర్గతోఽస్మి ॥ ౧౩ ॥

వ్యా॥ అహోతావత్ 'అస్మిన్ప్రళయతేమర్త్యామన్వంభానాసుభయ
వే' ఇత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టక్రమేణ ప్రాకృతిక ప్రళయానన్తరం పున
స్సృష్టిసమయే "వాఙ్మనోగోచరంసత్యంద్విధాసమభవత్ప్రభుః" ఇ
త్యుపక్రమ్యోపదిష్టక్రమేణోద్భూతైర్మహదాదితత్త్వైర్బ్రహ్మాణ్డం
విరచయ్య తదన్తశ్చేష్టారూపేణ ప్రవిశ్య "ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛ
న్నాపోస్రాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచిః- అపో నారసమాసక్- సలిలమేవా సప్రజా
పతిరేకః పుష్కరపర్ణే సమభవ" దిత్యాదిశ్రుత్యా శ్వేతద్వీపస్థానే
ప్రథమం శ్రీపద్మనాభావతారరూపం ధృత్వా తదన్తఃప్రవిష్టస్సన్ జ
లం సృష్టవాన్, కిం తం జలమేవ (జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోద) ఇత్యు
చ్యతే, తథాచ జగత్త్రయాన్తే - స్వర్గోపరిదేశ పర్యన్తంవ్యా
ప్తే, ఉదధిసంప్లవోదే- సప్తార్ణవాదసముద్రజలే, శ్వేతద్వీపే శయా
నస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాళాత్, అజః- బ్రహ్మా,
వినిర్గతః- జాతః, ఇతివాక్- లోకవార్తా, "సప్రజాపతిరేకః పుష్క
రపర్ణే సమభవ" దిత్యాది శ్రుతిర్వా; నత్వేషృషా- నైవమిథ్యాభవి
తుమర్హతి, హే ఈశ్వర! త్వత్- శ్రీపద్మనాభరూపాత్ త్వత్తః, నవి
నిర్గతః- నజాతోస్మికిమ్, శ్రీపద్మనాభరూపనారాయణోదర నాభి
నాళాదహముద్భూత ఏవేత్యర్థః॥ ౧౩ ॥ ... *

అ॥ అహోతర్హి నారాయణోదర నాభినాళాత్త్వముద్భూ
తఏవ, నతత్రవిశయః, తావతా యశోదాసుతస్య మమతవచకిమా
యాతమత ఆహ- (నారాయణస్త్వ)మితి- ... ...*

మూ॥ నారాయణస్త్వంనహిసర్వదేహినా మా
త్మాస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ । నారాయణోఙ్గం నర
భూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతవైవమాయయా॥

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వంనారాయణో నహీతి కాకుః -
త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః, తథాచ నరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహోనారమ్, తదయన- మన్తర్బహిర్వ్యాపకత్వేనాశ్రయో,
యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా "అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణ స్థిత
"ఇత్యామ్నాతపరిపూర్ణరూపో భగవాన్ పరతత్త్వాత్మకో నా
రాయణ స్త్వమేవేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాధీశోఽసి - సర్వ
జీవప్రవర్తకశ్చ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య- జీవసమూ
హస్య, అయనమ్- దేహాద్వయ సమ్బన్ధ ఘటనద్వారా ధర్మాదిచ
తుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తి
ర్యస్మాత్ సనారాయణ స్త్వం నహీతి కాకురిహానుషజ్యతే; సకలజీ
వానాం ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ
నారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్య నిఖి
ల జీవానామ్, సాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్క
రణశీలః; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వ
జ్ఞత్వేనపశ్యతి,ఇతి వ్యుత్పత్త్యా త్వమేవ నారాయణోఽభవసీత్యర్థః.
(అయమభిప్రాయః) "భగవానేక ఆసీదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః-
ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహవై నారాయణఆసీత్ - అథపురుషోహ
వై నారాయణోఽకామయత" ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణ
కారణభూతస్సర్వోపాస్యః పరమాత్మైకఏవేత్యధ్యవసీయతే. "ర
జోభిస్సమసఙ్ఖ్యాతాః పార్థివైరిహజన్తవః - అపరిమితాధ్రువా స్త
నుభృత" ఇత్యాదిశ్రుత్యాతు సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధా అస
ఙ్ఖ్యేయాః పరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాశ్చేత్యేవమధ్య
వసీయతే, "అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జ
నయన్తీగ్ం సరూపా" మిత్యేవంజాతీయక శ్రుతిభిస్తు కార్యకారణరూ
పా ప్రకృతిరేకవిధైవేతి చాధ్యవసీయతఇతి. కించ "విశ్వంయుగా
న్తేవటపత్రఏకశ్శేతేస్మమాయా శిశురఙ్ఘ్రిపాన"ఇత్యాది శ్రుతి ప్ర
సిద్ధత్వేన యఆమ్నాయమానో నారాయణస్సచాపి త్వమేవేత్యాహ-

(నారాయణోఙ్గ) మితి- నరభూజలం అయనమ్- దైనందినలయావ
సరే ఆశ్రయ ఆసీత్ఖలు, తస్మాద్ధేతోః యద్వటపత్రశాయిఅఙ్గం త
చ్చతవసత్యమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మనాభ రూ
పవత్ప్రాకృతమ్, కిం త్వప్రాకృతమేవేత్యర్థః. తథాచ నరభూజల
మయనంయస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ "ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవై
నరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేననారాయణస్స్మృతః" ఇ
తిస్మర్యమాణోవటపత్రశాయీనారాయణోఽపిత్వమేవేతిభావః॥ ౧౪॥

అ॥ ఇతఃపరై శ్చతుర్భిః శ్లోకైః భగవత్ప్రాతాస్సర్వా అప్యా
తయ స్సత్యాఏవ, నత్వైన్ద్రజాలవ త్క్షణికా ఇత్యాహ - (తచ్చే
జ్జలస్థ) మితి- ... ...*

మూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగ
వం స్తదైవ । కింవాసుదృష్టంహృదిమేతదైవకింనోస
పద్యేవపునర్వ్యదర్శి॥ ౧౫॥ * * * *

వ్యా॥ తవ- 'పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రచక్షుషా సహస్రపాదో
రుభుజాననాద్భుతమ్ । సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసికం సహస్ర
మౌల్యమ్బరకుణ్డలోల్లసత్' ఇత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావ
త్; జలస్థమ్- జలాన్తర్గతశ్వేత ద్వీపస్థమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, జగద్వ
పుః- సకలజగదుద్గమస్థానం మూర్తిః, ఆదౌ- మే- మయా, కఞ్జ
కర్ణికాధిష్ఠితేనేతి భావః; కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యర్థః;
"నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమానః" ఇత్యాదిశ్రుతేః; తదానీం మమా
నధికారాత్ తద్రూపం నదర్శితవానసీతిభావః. తదేవతత్- సత్యమ్,
కించ, హేభగవన్? తదైవహృదిసుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, 'స
ఆదిదేవోజగతాంపరోగురుః స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ' ఇత్యామ్నాత శ్రీ
మేణోపునస్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ తపఉపేతి వాక్యంశ్రుత్వాతపః కృ
తవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదామేభవతఃకృ

పయా అత్యద్భుతాపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవద్రూపం దర్శితవా
నసీత్యర్థః. అపిచ సపదితదైవపునరన్యద్దర్శికిం మమసృష్టి సామ
ర్థ్యముపదిశ్యాన్తర్హితవానసీతి భావః. తదేతచ్చసత్ - సత్యమ్,
తథాప్యేతాదృశ్య స్సర్వా అపి తవలీలాస్సత్యా ఏవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతః పురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యస్స్వహో
నేతి కథముపదేష్టుం శక్యత ఇతి భావః॥ ౧౭॥ ... ...

అ॥ కించ ఇతోఽప్యత్యాశ్చర్యతరాం లీలాం ప్రకటితవానసీత్యాశ
యేనాహ- (అద్యైవే) తి- ... ... *

మూ॥ అద్యైవత్వదృతేస్య కింమమన తేమాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృ ద్వత్సా
స్సమస్తా అపి। తావన్తోసి చతుర్భుజా స్తదఖిలై స్సా
కం మయోపాసితా స్తావన్త్యేవ జగ న్త్యభూ స్తదఖిలం
బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ * *

వ్యా॥ హేమాయాదమన- ఆశ్రితజనానాం త్వత్సఙ్కల్పాయత్తా
జ్ఞాననివర్తకేతియావత్; "తేషామేవానుకమ్పార్థమహమజ్ఞానజంత
మః। నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతే" ఇతిస్మృతేః;
"దృశ్యన్తే న్తర్గతాశ్చాన్యే కోటిశో హ్యణ్డరాశయః" ఇత్యామ్నాయా
నుసారేణ తవబహిః పరమాణుకల్పా అణ్డరాశయో యథాప్రకటితాః,
తథాత్రాపి కృష్ణావతారేపి బహిస్స్ఫుటస్యాస్య ప్రపఞ్చస్య సదృ
శమ్, హేకృష్ణ! త్వదన్తర్జఠరే విద్యమానవిజగత్- జనన్యాః- య
శోదాయాః, తే- త్వయైవ, ప్రకటీకృతమ్. (యద్వా)అస్యప్రపఞ్చ
స్యేతిషష్ఠ్యా హేమాశ్చర ఇతిపదచ్ఛేదః; తథాచ, హేకృష్ణ! బహిస్స్ఫు
టస్యాస్యప్రపఞ్చస్య - బహిః ప్రకాశమానైతత్ప్రపఞ్చాభిన్నమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సఙ్కల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య జ్ఞాపనార్థమితిశేషః) త్వదన్తర్జఠరే

త్వయాప్రకటీకృతమ్, (ఏతదుక్తంభవతి, ఇయంయశోదాశ్రీనారాయణాఖ్యపరతత్త్వాత్మకతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృష్ణమైవేత్థం త్వదుదరే జగద్దర్శితవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్దర్శితవానసీతి యదేతన్మాయాత్మకంకిమితి కాకుః, కపటకృతంకిమ్? కిన్త్విదృశోపి లీలాస్సత్యా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥ ... ...*

{మూ॥ యస్యకుక్షావిదంసర్వంసాత్మంభాతియథాతథా। తత్త్వయ్యపీహతత్సర్వం కిమిదంమాయయావినా॥౧౯॥ * * * *}

వ్యా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారభూతేస్థితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతీయమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కాపట్యంవినా, అర్థక్రియాకారితయేతి యావత్; తథాభూతంసత్ యస్యకుక్షావపి తత్సర్వంజగత్, సాత్మమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వసహితమితివా; జగత్సత్యమేవ భాతి- ప్రకాశతే, కిమ్- కిలేత్యర్థః, అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్సృష్ట్యాదిష్వపి తవచరితంసత్యమితి భావః॥ ౧౯ ॥ ... ... *

అ॥ అపచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమతాకాపట్యంప్రకటితవానసీత్యాహ- (అద్యైవేతి)- ... ...*

{మూ॥ అద్యైవత్వదృతేఽస్యకింమమనతేమాయాత్వమాదర్శితంఏకోఽసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తాఅపి। తావన్తోఽసిచతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకంమయోపాసితాస్తావన్త్యేవజగన్త్యభూస్తదమితంబ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే॥ ౧౮॥ *... *}

వ్యా॥ త్వత్- త్వన్మహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్యాచరణేతేత్వయి,మమ- మాయయా, ప్రదర్శితమ్,మాయాత్వమ్- వత్సాదిపరిశోధానలక్షణకాపట్యమ్, అద్యాప్యఖిలజనస్య, అదర్శితమిత్యను

వ్యజ్యతే; ఆదర్శితం కిమ్- మత్కాపట్య మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా ప్రకటీకృత మేవేత్యర్థః, భో బ్రహ్మన్! తత్కథం మయాప్రకటీకృతమితిచే త్తదుపపాదయతి- (ఏకోఽసీ) తి- హి - యస్మాత్, త్వమ్, ప్రథమమ్- ఆదౌ, ఏకోఽసి- ఏకఏవస్థితః, వత్సాదీనాం మయాపహరణాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సన్, వత్సాస్సమస్తా అపి త్వమేవాసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచ వ్రజస్థనిఖిలగోపగోపీజనానాంసుతాదిరూపేణాత్యన్త మానన్దసన్దోహసమేధనార్థమ్ "యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు"రిత్యాదినా "యావద్యష్టివిషాణే" త్యాదినాచ ఆమ్నాతరీత్యా బహువిధరూపోఽభాసి, తతశ్చ యావన్తోవత్సాదయస్తావన్తోఽసి- "వ్యదృశ్యన్తఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః । చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయ"ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బహ్వద్భుతాసంఖ్యేయరూపోఽసీత్యర్థః; తానిరూపాణికీదృగ్భూతాని? మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మాధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీతాధికార బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిభిర్దేవైర్మూర్తిమద్భిస్తత్త్వాదిభిశ్చ, అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపోఽసీతి సమ్బన్ధః, కించ యావన్తిజగన్తి- జఙ్గమాని, చేతనాః- ముక్త జీవాః, తావన్తో జగన్తి, విభక్తివ్యత్యయః, తైశ్చోపాసితరూపోఽభూరిత్యర్థః. (యద్వా) యావన్తి జఙ్గమాని చేతనాస్సన్తితావన్తిజగన్త్యభూః- తావచ్చేతనాన్తర్గతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోఽభూ రిత్యర్థః, తతస్తు, తదఖిలమ్- తాదృశఘనశ్యామాది నిఖిలరూపాత్మకమ్, అద్వయమ్- నిరస్తసామ్యాతిశయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూపీసన్, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపోఽప్యుక్తసర్వరూపాత్మకతాదృశాత్యూర్జితరూపోఽసీత్యర్థః, ఏవంచేదిత్థమత్యద్భుతచరితాచరణస్య మత్కుచేష్టితాభివ్యఞ్జకత్వేన మచ్ఛిక్షారూపత్వాదేతదపి మమానుగ్రహఏవేతి భావః. తస్మాదీదృశో భగవల్లీలా నిఖిలజగదుద్ధా

రణ పటుతరఇతి మన్తవ్యః॥ ౧౯॥ ... ...*

అ॥ఏతావతాఽస్మిన్భవే అవిద్యాకామకర్మభి రనవరతంసం క్లిశ్యమానానాం తత్క్లేశనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి యోగవిధానార్థం నానావతారై ర్భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ ప్రకాశకావిచిత్ర లీలాఃకృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదానీంకృత పుణ్య పుఞ్జాఃకేచిత్తాదృశ భగవల్లీలాకథారస నిషేవణేనైవ తృప్తాః స్వనో ముక్తాభవన్తి, అన్యేతు "నూనందైవేనవిహతాయేచాచ్యుతకథాసుధామ్। హిత్వాశృణ్వన్త్యసద్గాథాఃపురీషమివవిడ్భుజః" ఇత్యుక్తరీత్యా భవఏవ ముహ్యన్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

{ మూ॥ అజానతాంత్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా
భాసివితత్యమాయామ్। సృష్టావివాహంజగతోవిధా
నఇవత్వమేషోన్తఇవత్రినేత్రః॥౨౦॥ * * }

వ్యా॥ త్వత్పదవీమ్ - నానావతారైఃప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదాయసరణిమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి జాతా వేకవచనమ్, వృథా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా-తాదృశజీవేన సహ, అత్రాపిజాతా వేకవచనమ్, వర్తమానోపి, ఆత్మా- జీవసాక్షిత్వమ్, మాయాంవితత్య - తాదృశజీవేషు "ఈశ్వరోహమహంభోగిసిద్ధోహంబలవాన్సుఖీ" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహాగారదారాదిషుమాయామ్- మోహామ్వితత్య- విస్తార్య,భాసి - అహో మమద్రోహీతి రక్షితుంచిరకాలంప్రతీక్షస ఇతి భావః; అత్రబ్రహ్మరుద్రాదయోవయమేవ దృష్టాన్తమిత్యాహ- జగతోవిధానే - రక్షణే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, తేషు; ఏషః- నారాయణస్త్వమివ, యథాస్వతన్త్రస్తథా అహం త్రినేత్రశ్చ నస్వతన్త్ర ఇత్యర్థః, "సృజామితన్నియుక్తోహం హరోహరతితద్వశః। విశ్వంపురుషరూపేణపరిపాతిత్రిశక్తిధృది" త్యామ్నాయరీత్యాత్వమేవసృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్వన్నియమానుపథా స్తథాపి కదాచిదహంస్రష్టా స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమామి, తథా రుద్రోఽపి ప్రళయవిషయే స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయా మోహితాజీవా స్త్వద్విముఖా స్సన్తో విశ్వేఽపిభ్రమన్తి ॥ ౧౯॥ ... ...

అ॥ ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యర్థమేవ తవావతారా ఇత్యాహ- (సురేష్వి) తి- ... ...

{మూ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవనృష్వపితిర్యక్షుయాద
స్స్వపి తేఽజనస్య। జన్మాసతాందుర్మదనిగ్రహాయ
ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయచ ॥౨౦॥}

వ్యా॥ హే ఈశ? అజనస్యతవ, సురాదిషుజన్మ - వామన నారాయణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూర్మాద్యవతారాః, అసతామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుర్మదనిగ్రహాయ- కాయ కళత్రాది మోహ నివర్తనద్వారా త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహాయచ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలఇతి స్థూణానిఖనన్యాయేన భక్తి దార్ఢ్యాయచ ॥ ౨౦ ॥ ... ...

అ॥ "అథాపితే దేవాపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతఏవహి" "యమేవైషవృణుతే" త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్రసాదంవినా "శృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్త్యభీక్ష్ణశస్స్మరన్తినన్దన్తితవేహితంజనాః। తఏవపశ్యన్తి" త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది మహాప్రభావం నకోఽపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి-

{మూ॥ కోవేత్తిభూమన్భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వ
రోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్। క్వవాకథంవా కతివా
కదేతివిస్తారయన్క్రీడసియోగమాయామ్॥ ౨౧॥}

వ్యా॥ హేభూమన్- పరిపూర్ణ, పరమానన్దమూర్తే; అతఏవ హేభగవన్- సకల కల్యాణగుణగణాకర, పరాత్మన్- పరశ్చాసావాత్మా

చ పరాత్మా- హేసర్వజీవాశ్రయ మూర్తే; హేయోగేశ్వర- సర్వ యోగఫలదాయిన్, పరమకృపాళుస్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృతలీలామ్, ''స్వమూర్త్యా లోకలావణ్యనిర్ముక్త్యా లోచనం నృణా'' మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయా౽౽తర స్త్వితి సుశ్లోకాం కీర్తిం విస్తారయన్- సత్సు ప్రఖ్యాపయన్, క్రీడసి- క్వవా, కుత్ర వా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్కాలేవా, కతిసఙ్ఖ్యే వా ఇతిజనై రజ్ఞాతస్సన్ విహరసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థం కృపయా కృతాః, భవతఊతిః- ఏవంవిధలీలాః, త్వదుపేక్షిత జనః కోవావేత్తి- న కో౽పీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ... ... ❋

అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూర్వక మనుగృహ్ణాసి తస్మాచ్చిదచిదీశ్వర వివేకచతురా స్తద్వివేకజ్ఞాన పూర్వకం పరమాత్మతత్త్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తి తఏవతరన్తీత్యాహ- (తస్మా)దితి- ... ...

మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్స్వరూపంస్వప్నా
భమస్తధిషణంపురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్య
సుఖబోధతనావనన్తేమాయాతఉద్యదపియత్సదివావ
భాతి ॥ ౨౨॥ ... ...❋

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిభిః ప్రథమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితీయేపరతత్త్వ విచారః, తృతీయేజీవతత్త్వవిచారః, ఆదౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ - నిత్యసుఖబోధతనౌ- భక్తజనైర్నిత్యమనాయాసేన బోద్ధవ్యానన్దమూర్తౌ, అనన్తే - స్వరూపతో గుణతో౽ప్యపరిమితే, త్వయ్యేవ, నిర్లజ్జం సదృశ్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉపాదానభూతాయాః ప్రకృతేః, ఉద్యదపి- కార్యరూపేణ పరిణతమపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవాత్మప్రకృతివికారభూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపం స్వనియామ

కత్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో హంమనుష్యోహమితిభ్రమన్తీతి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? అసత్స్వ రూపమ్- ప్రతిక్షణమామఘటామ్బువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి స్వ ప్నాభమ్- సుప్తక్షణకాలసుఖవన్నిర్వృతిలక్షణంచ, అస్తధిషణమ్- అస్తా- త్యాజితా, ధిషణా- భగవత్ప్రాప్తిసాధనరూపా భక్తిః, యే న; అతఏవపురుదుఃఖదుఃఖమ్- జీవానాంనిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ ప్రకృతివికారభూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం కర్తవ్యమితి భావః॥ ౨౨॥ * * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏకస్త్వ) మితి -

మూ॥ ఏకస్త్వమాత్మాపురుషఃపురాణస్సత్యస్స్వ
యంజ్యోతిరనన్తఆద్యః। నిత్యోఽక్షరోఽజస్రసుఖోని
రఞ్జనఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోఽమృతః॥ ౨౩॥

వ్యా॥ హేభగవన్! త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతి యావత్; (అత్రహేతవః) ఆసమన్తాత్తతః ఆత్మా, సర్వవ్యాపకః, (ఆత్మగతావితి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్త్వాభివ్యఞ్జకత్వేన పూర్వమేవ పురుషావతారతయా సత్వాత్పురుషః, "పూర్వమేవా హమిహాసమితి- తత్పురుషస్యపురుషత్వ"మితిశ్రుతేః; అతఏవపురాణః- అనాదిరితియావత్; సత్యః- యథార్థభాషణః, (యద్వా) సతః- నిత్యతయాస్వస్మిన్ విద్యమానాన్వేదాన్ త్యజతి - సృష్టిసమయేఆ విర్భావయతీతి, తథా; "యస్యనిశ్వసితమేతైతద్యదృగ్వేదోయజుర్వే ద"ఇతి శ్రుతేః; (అత్రహేతుః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః, సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అనన్తః- స్వరూపతోగుణతశ్చ సాక ల్యేనాపరిచ్ఛేద్యః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహాత్మ్యైకదేశపరిజ్ఞాపనేఆ దిగురురిత్యర్థః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయ శూన్యఇత్యర్థః; అతోఽజస్రసుఖః- నిత్యానన్దమూర్తిః, యతోని

రఞ్జనః- నిష్కళఙ్కః, రాగాదిదోషరహితః; తతుఽతః; అద్వయః- నవిద్యతేద్వయమ్-సామ్యాతిశయంవస్తు, యస్యసోఽద్వయః; తచ్ఛబ్దతః; ముక్తఉపాధితః-స్థూలసూక్ష్మదేహాజ్జీవవిమోచకఇత్యర్థః, అతోఽమృతః- ముక్తిప్రదఇతియావత్; తస్మాత్పూర్ణః - సర్వసద్గుణసమ్పన్న స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్త్వరూపీ నారాయణఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోఽజీవతత్త్వనిర్ణయపూర్వక భగవత్ప్రాప్తిసాధనప్రకటనేన జీవానాందుఃఖనివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి -

మూ॥ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమా
త్మాత్మతయావిచక్షతే । గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచ
క్షుషాఏతేతరన్తీ(వ)హభవానృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪॥

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్- 'ఏకస్త్వమాత్మే'త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్షణైర్యుక్తమ్, ఆత్మానం త్వామేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామపి, ఆత్మా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, ఆత్మతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమాత్మస్వరూపతయా, యేవిచక్షతే- సర్వజీవోపాస్యమితిజ్ఞాత్వా "సత్సఙ్గలబ్ధయాభక్త్యా ప్రమయా"త్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధనైస్సేవన్తఇత్యర్థః; తదేవాహ- గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషా- గురురేవార్కః- అర్కవజ్జగత్పావన పరోపకారరతశ్చైవ భగవన్మాహాత్మ్యప్రకాశకః, తేనలబ్ధా, ఉపనిషత్- ఉపనిషీదతి- భక్తపార్శ్వే తిష్ఠతి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భాగవతాది సచ్ఛాస్త్రాదిః; తదేవచక్షుః, తయా; సచ్ఛాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యేత్యర్థః. (అయంభావః) "ఏకస్త్వమాత్మే"త్యుక్త్యా పరమాత్మ తత్త్వమేకమితి, 'సకలాత్మనా'మిత్యనేన జీవాఅనన్తా ధ్రువాశ్చేతి, ప్రకృతిస్తుకార్యకారణరూపిణ్యప్యేకా; ఏవంతత్త్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లబ్ధ్వా "తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమ"మిత్యాద్యుక్తరీత్యాసదపేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "సర్వతోమనసోఽసఙ్గ" మిత్యా

దుక్తక్రమేణ భాగవతధర్మాన్ జ్ఞాత్వా పరతత్త్వంశ్రీనారాయణం భజేయురితి. ఏతఏవ భవామృతామ్బుధిమ్- జనన మరణ సంసార సాగరమ్,ఇహ- ఏతజ్జన్మన్యేవ, తరన్తి,అమృతమ్-అజ్ఞానాత్ప్రాప్తమిత్యర్థః, ఇవ ఇతిపాఠే జీవస్యనిత్యత్వాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా త్తరన్తీవే త్యుక్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ ... ... *

అ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవబన్ధస్య ఆగన్తుకత్వాత్పూర్వోక్త క్రమేణభగవదుపాసనయైవ తద్బన్ధోనివర్తతఇత్యాహ- (ఆత్మాన) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

మూ॥ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతం
నిఖిలంప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోపిచ తత్ప్రలీయ
తేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా ॥ అజ్ఞానసం
జ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌనామనాన్యౌ స్తఋతజ్ఞభా
వాత్ । అజస్రనిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేత
రణావివాహనీ ॥ ౨౯ ॥* * * *

వ్యా॥ ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, ఆత్మతయా- జీవస్వరూపం విస్మృత్య ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ - దేహాత్మవాదినామ్, తేన- దేహాద్యహఙ్కారేణైవసాకమ్, నిఖిలమ్- క్షుత్పిపాసాదివ్యాధి జన్మ జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపఞ్చితమ్. అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన- పూర్వోక్త భగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏవందేహాత్మ మోహానశ్యత్యేవేత్యర్థః, (తద్యథా) భోగభవాభవౌ- రజ్జ్వా మావిభ్రాన్త తిరోభావావివ, (అయమభిప్రాయః) "ఆత్మానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధ" ఇతి "అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యోయ" మిత్యాదినాచ నిత్యాజీవా అపిత్యప్రకృతికార్య సమ్బన్ధరహితా అపి ప్రకృతివికారమపీదం శరీరం బహుజన్మకృతపుణ్య పుఞ్జప్రాప్తంముముక్షద్దసేవోపయికమిత్య

జ్ఞాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగ ఏవ ముహ్యన్తి, సదాచార్యో
పదేశతో ముచ్యన్త ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ... ... *

అ॥ "ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ" ఇత్యాది ద్వాద
శలక్షణయుక్తే క్షేత్రజ్ఞే జీవే స్వరూపతో బన్ధమోక్షౌ న స్త ఇత్యాహ -
(అజ్ఞానసంజ్ఞౌ) వితి — ... ... *

అజస్రచిన్త్యాత్మని- అజస్రమ్- అవిరతమ్, చిన్త్యః- శ్రవణకీర్త
నధ్యానారాధనాదిభిర్భజనీయః, ఆత్మా- శ్రీహరిః, యస్మిన్ తస్మిన్;
దేహతద్ధర్మాదిరహితే, అతఏవ, పరే- దేహవ్యతిరిక్తతత్సాక్షిణి జీ
వే, భవబన్ధమోక్షౌ- భవతీతి భవః- దేహః, తేన బన్ధశ్చ మోక్షశ్చ, తౌ;
వ్యాబుతజ్ఞభావాత్- దేహాదావాత్మత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ
ప్రసిద్ధౌ; అజ్ఞానసంజ్ఞౌ అతఏవ అన్యౌ- జీవస్య న స్వాభావికౌ, ఆగన్తు
కావిత్యర్థః; జీవస్వరూపే విచార్యమాణే న స్త ఇతి భావః. (అత్ర దృ
ష్టాన్తః) అహనీ- దినరాత్రీ, తరణౌ- సూర్యే, యథా న తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥

అ॥ జీవాత్మపరమాత్మతత్త్వసఙ్కరమతం నిరాకుర్వన్ తన్మత
స్థానాం క్లేశనేన ధిక్కుర్వన్నాహ- (త్వా) మితి —

మూ॥ త్వామాత్మానం పరం మత్వా పరమాత్మానమేవ
చ । నష్ట ఆత్మా బహిర్మృగ్య అహో ధిగజ్ఞజనాజ్ఞ
తామ్ ॥ ౨౭ ॥ * * * *

వ్యా॥ పరమ్- సర్వజీవేభ్యః పరమ్, పరిపూర్ణాత్మా త్వ సర్వ జీవ
పూజ్యమ్, త్వామ్, ఆత్మానమ్- పరిచ్ఛిన్నం జీవాత్మానమ్, మత్వా,
పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరిక్తం తుచ్ఛం జీవమ్, ఆత్మానమ్ - పరిపూ
ర్ణం పరమాత్మానమ్, మత్వా, ఉభయథాపి ఆత్మా నష్టో భవతి-
బ్రహ్మైవాహమితి భావనయా పరమాత్మా నష్టః, అహం బ్రహ్మేతి
భావనయా జీవాత్మా చ నష్టో భవతీతి, ఏవంవిధ (*గుణ) దుర్మతప్ర
విష్టస్య తస్య, ఆత్మా- శ్రీహరిః, బహిః- దూరమేవ వర్తమానో జీ

వాత్మానిమృగ్యఏవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్వాత్
యస్వరూపజ్ఞానం నభవేదేవేత్యర్థః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధిక్
ధిగితి- అహోకష్టంకష్టమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదార్థభేద జ్ఞానశూ
న్యానాం పతనమేవేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ... *

అ॥ తదేవంసఖిత్వేన నియన్తృత్వేనచ స్వహృదయేసదాసన్ని
హితమపి పరమాత్మానం త్వామవివేకినోనవిన్దన్తీత్యభిహితమ్, సా
ధవస్తు నైవంవిధాః, కిన్తు "అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతి నేతీత్యత
త్త్యజ"న్నిత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ దోషబహులేపిస్వదేహాన్తర్భా
వేస్వహృదయఏవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహజీవోభయ విలక్షణ
త్వేన త్వాంవిన్దన్తీత్యేతత్సదృష్టాన్తమాహ - (అన్తర్భవ) ఇతి-

మూ॥ అన్తర్భవేఽనన్తభవన్తమేవహ్యతత్త్యజన్తో
మృగయన్తిసన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణస
న్తంగుణంతంకిముయన్తిసన్తః ॥ ౨౮ ॥ ** *

వ్యా॥ భోఅనన్త! సన్తః- దోషబహులేపి గుణమాత్రగ్రాహిణః,
అన్తర్భవే - స్వదేహాన్తర్విద్యమానే హృదయాకాశే, అతత్-మా
ర్గణీయాత్త్వత్తోవ్యతిరిక్తం దేహాదికమ్, త్యజన్తః- 'నాత్మావపుః
పార్థివమిన్ద్రియాణి' త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మా నభవతీతి నిశ్చిన్వ
న్తః, తత్రసన్తం పరమాత్మానం త్వామేవ మృగయన్తి - సమ్యగ్వి
చార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్వేన స్వాన్తర్యామిత్వేన చ జానన్తీత్య
ర్థః, హి- నిశ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహే పరమాత్మాధ్య
వసాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అసన్తమపీ) తి =
(అయమర్థః) యథాసన్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః,
దత్తాత్రేయసదృశా ఇతి భావః; అసన్తమ్ - అసాధు మనర్థకారి
ణమపి,అహిమన్తరేణ — అహిమధ్యగరళాది దోషబహులేపీతి యా
వత్; సన్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేశ్మనిర్మాణాది పరిశ్రమంవి

నా ఏకచారిత్వానికేతనత్వ పరకృతవేశ్మప్రవేశాదిలక్షణం సద్గుణసే
వ,అన్తియన్తికము - అగ్రతఃప్రాప్నువన్తిఖలు, గరళాదిదోషబహు
ళేపితస్మిన్దోషాన్విహాయస్వస్వరూపంజీవతత్వంజ్ఞాత్వా తత్రత్యపర
మాత్మస్వరూపగుణమేవసాధవస్సమ్యగ్వ్యచార్యప్రాప్నువన్తీతి॥ ౨౮॥
అ॥ ఇత్థంభూతాత్మతత్వావమర్శనసాధ్యా భక్తిస్స్వేషాం
సులభేత్యుక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపీ)తి-

మూ॥ అథాపి తే దేవ పదామ్బుజద్వయ ప్రసాద లే
శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్వం భగవన్ మహి
మ్నోనచాన్యఏకోపి చిరంవిచిన్వన్ ॥౨౯॥ *

వ్యా॥ తవభక్తిస్స్వేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవన్-సక
లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణ, తే-తవ, దేవపదాంబుజద్వయప్ర
సాద లేశానుగృహీతః (దివ్అత్రగత్యర్థేః) బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిభిర్వైరి
పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంభూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్,
తస్యప్రసాదలేశేన యఅనుగ్రహీతస్సఏవ, తే - తవ, మహిమ్నః -
లీలాకథారసస్య, తత్వమ్ 'తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవ' మిత్యా
ది'స్వాదుస్వాదుపదేపదే'ఇతి 'పిబన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క
థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనిషేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి
సిద్ధాన్తమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తః, ఏకః - ము
ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగ సాక్ష్యాదిభిశ్చి
రంవిచిన్వన్నపి నజానాతి, కింతు తత్తన్మతవాదవిశుద్ధోభవతీతి॥౨౯॥
అ॥పూర్వశ్లోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవల్లీలారసమా
హాత్మ్య జ్ఞానపూర్వక దృఢభక్తియోగంప్రార్థయతి- (తదస్త్వి)తి -

మూ॥తదస్తుమేనాథసభూరిభాగోభవేఽత్రవాన్యత్ర
తువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం
భూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ३० ॥

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమ నోరథపూరక, సభూరిభాగః- చిదచిదీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక లీలాకథారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే,అస్తు, అత్రవా- అస్మిన్భవే చతుర్ముఖజన్మని,అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరేవా, తిరశ్చామ్ - గజగృధ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయేన, భవజ్జనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే, ఏకోప్యహమపి యఃకశ్చిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగవతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతార్థోఽభవామీతి మమజ్ఞానమ్, తేషామప్యయమస్మద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టుంయోగ్య ఇతిమయి కృపాచేత్యేతద్ద్వయం మమయథాభవేత్తథావిధో భూత్వేతి; తవ పాదపల్లవంనిషేవే - భజామి , తాదృశం మహాభాగ్యం మేఅస్త్వితి సమ్బన్ధః ॥ ౩౦ ॥ ... ... ❀

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవత్యోగోప్యోమాదృశాం పూజ్యాఇత్యాహ - (అహో) ఇత్యాది శ్లోక త్రయేణ-

మూ॥అహోఽతిధన్యావ్రజగోరమణ్యః స్తన్యామృతం
పీత మతీవతేముదా । యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజా
త్మనాయత్తృప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః॥౩౧॥

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యౌ భాగ్యవత్యావేవ, యతస్పుత్రస్నేహేన స్తన్యామృతం దత్తవత్యౌ, తథాపి తదత్యన్తం నాశ్చర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో- సర్వాన్తర్యామిన్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్మజాత్మనా- బహుబాలవత్సరూపేణ బహుపుత్రరూపేణచ, అతీవముదా - అలభ్యలాభవదతిసన్తోషతయేత్యర్థః, అతివేతి - అల మలమితి పీతం యస్మాదేవంతస్మాత్; వ్రజగోరమణ్యః- అతివధన్యాః, అహో- ఆశ్చర్య మేతత్, యత్తృప్తయే: అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్స్నాధ్వరానుష్ఠాతారో బ్రహ్మాదయోఽపి నాలమ్- నసమర్థా బభూవు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృన్దావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుపక్షి మృగ వృక్ష లతాదయో హ్యతీవ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యే ణాహ - (అహో) ఇతి- ... ... *

మూ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనన్దగోపవ్రజౌ
కసామ్। యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణంబ్రహ్మ
సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ * * *

వ్యా॥ యత్- యస్మాత్, నన్దగోప వ్రజౌకసామ్- నన్దగోపస్యవ్రజః- గోకులబృన్దావనప్రదేశః, ఓకః- స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోపిగోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్మాదీనాం తేషామ్; బ్రహ్మ- శ్రీకృష్ణః, మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తత్క-దాచిద్విషమేసతి మైత్రీభఙ్గపూర్వకద్వేషఏవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కిమాశ్చర్యమితి చేత్కృష్ణమిత్రతానతథేత్యాహ- పరమానన్దమ్ - 'ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా' దితిశ్రుతే రానన్దస్వరూప ఆనన్దానుభవ రహిత స్వాశ్రితజీవానా మానన్దప్రదః, నిర్హేతుక దయావా నిత్యర్థః; 'ఏషహ్యేవానన్దయాతీ'తి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే దేశాన్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యాహ - (పూర్ణం) మితి- సర్వత్రవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవా యత్రకుత్ర గతాఅపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం నభవతీత్యర్థః, నను పరస్పర దేహవియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యఏవ, తథాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్- నిత్యమ్, జీవాత్మపరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదుక్తదోషోనభవతీత్యర్థః, తత్తస్మాత్కారణాత్తేషాంభాగ్య మహో అహో - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్, అతిహర్షేవీప్సా ॥ ౩౨ ॥ ... ...

అ॥ నన్విన్ద్రియాధిష్ఠాతారో యూయంచభూరిభాగా ఏవేతి చేత్సత్యమ్, నతాదృశభాగ్యవన్తో భవామః, కింతు తఏవ మహాభాగ్యవన్తఇత్యాహ- (ఏషా) మితి- ... ... *

{ మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతావదాస్తా మేకాదశైవహివయంబతభూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామ శ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవంతే॥ 33॥ * * * }

వ్యా॥ "దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమృత్యుకాః" ఇతిదశ - అహఙ్కారాధిష్ఠాతాశర్వశ్చైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్, మనోధిష్ఠాతాచన్ద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిష్ఠాతాబృహస్పతిశ్చ,ఏతేత్రయోదశ; వయమ్, ఏతద్ధృషీకచషకైః - వ్రజౌకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేన్ద్రియ కర్మేన్ద్రియాణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహఙ్కారశ్చ, ఏతాన్యేవచషకాణి- పాత్రాణి, తైః - పానపాత్రైః, తే - చిత్తతత్త్వాధిష్ఠాతుర్వాసుదేవస్య, అఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవమ్ - అఙ్ఘ్రిఏవఉదజే - వారిజే, తయోరన్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ - స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్పిబామః, అతో భూరిభాగాః, యద్యపి స్వస్వపృథక్పృథక్త్వేనైకైకేన్ద్రియాభిమానినో వయం సౌన్దర్య సౌభాగ్యాద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌన్దర్యమాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తిరసమాత్రమ్, ఏవమల్పానుభవమాత్ర మస్మాకం భాగ్యమాస్తామ్, ఏతేతుసర్వేన్ద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబన్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంవక్తుం కోవాశక్తః? అతోఽతిధన్యామహాభాగ్యవన్తశ్చేత్యర్థః ॥ 33 ॥ ... ...*

అ॥ జన్మకోటిభిరకృతపుణ్యపుఞ్జానాం గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానందృష్ట్వా వృథాప్రలపనేనకిమ్? మమైతావన్మాత్రం ప్రార్థనేత్యాహ -(తది)తి- ... ... *

మూ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్మకిమప్యటవ్యాం యద్గో
కులేఽపికతమాఙ్ఘ్రి రజోఽభిషేకమ్। యజ్జీవితంతు నిఖి
లంభగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపియత్పదరజశ్శ్రుతిమృ
గ్యమేవ ॥ ౩౪॥ * *

వ్యా॥ మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, కిమపిజన్మ- అతితుచ్ఛతృణలతాగుల్మజన్మ, తదేవభూరిభాగ్యమ్, అత్రాఽపి అటవ్యామ్- తత్రాఽపిబృన్దావనే, యజ్జన్మగోకులే విద్యమాన జన్తూనాంమధ్యే కతమస్యాఽస్య కస్యాఽప్యఙ్ఘ్రిరజోభిరభిషేక స్స్యాల్లభ్యతేయస్మింస్తదితిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహావిభాగేన మహచ్ఛరీరంచ తాదృశసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రార్థయసీతి చేత్తత్రాఽఽహ - (యజ్జీవిత) మితి- యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్, నిఖిలమ్- ఆహార విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకున్దః- ధర్మాదీ ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) తేదేహాదికం విస్మృత్య భగవల్లీలారస నిషేవణఏవ కుతూహలాః, శ్రీకృష్ణఏవతేషాం యోగక్షేమాదికం వహతీతి. ముకున్దఃకీదృగ్భూతః ? యత్పదరజః- కృష్ణపాదధూళిః, శ్రుతిమృగ్యాచైవ - శ్రుతయఃకేవలంవర్ణయన్తి నతులభన్తే ॥ ౩౪ ॥ ... ... *

అ॥ గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వర్ణయితుం ద్విసహస్రరసనావిశిష్టస్యాప్యశక్తఏవ, అస్మన్మనోరథో వ్యఘటమాన ఏవ, ఇదానీం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిశ్య నశ్చేతో భిద్యతీత్యాహ - (ఏషా) మితి- ... ...*

మూ॥ ఏషాంఘోషనివాసినాముతభవాన్కిందేవ
రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య
యన్ముహ్యతి। సద్వేషాదివపూతనాపి సకులా
త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మ
తనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫॥ *

వ్యా॥ సర్వఫలదాతాపి భవాన్, (ఉతేత్యస్యార్థే) విశ్వఫలాత్-మోక్షరూపఫలాత్, అపరంఫలమ్- త్వదితి సప్తమ్యర్థే, త్వయి న విద్యతఇతి మత్వా, ఏషాం ఘోషనివాసినాంకిం రాతేతి, నః- ఇన్ద్రియాభిమానినామ్, చేతః, అయంశ్రీకృష్ణోఋణీతిముహ్యతి, అహో అవిచారాలజ్జాకరం వచోవదసీతి చేదతఆహ- సర్వశ్రుతిసారేషు, అద్యాపి- సమ్యగ్విచారితమపి, కుత్రాపి- అన్యదపశ్యమానం సన్ముహ్యతీతి భావః; నను "తామన్మనస్కా మత్ప్రాణా" ఇత్యుక్తరీత్యా మమప్రాణతుల్యాః, అతఏవ తదేవ దాస్యామీతిచే త్తద్దానమపి నాలంనాల మిత్యాహ - బాలారిష్టదేవతాయాః పూతనయాఅపి సద్వేషాద్ధేతోః- సతీనామ్- మాతౄణామివ, వేషః- హస్త పాద చుమ్బనాది లాళనమ్, అనుకరణమాత్రం తస్మాత్; (అయమిహాశయః) త్వాముద్దిశ్య మహద్ద్రోహం కర్తుమాగతా పాపిష్ఠాపూతనాపి- తాదృశీపూతనాపి, తే- త్వయా, విశ్వఫలమ్- మోక్షఫలమ్, ప్రతియాపితా- కథం కపటేనాపి లాళితవత్యా అస్యాఏతన్నాలమితి లాళనాది సాధనరహితస్య తస్యాఃకులస్యాపి తదేవదత్తవాన్? సుకుటుమ్బినాం నిష్కపట లాళనపరాణామప్యేతేషాం తద్దానమపర్యాప్త మిత్యాహ - (యది) తి - ఏషామ్ - ధామాదయః, త్వత్కృతే- త్వన్నిమిత్తమేవ, యత్- ఏషామ్,ధామ- గృహమ్, అర్థమ్- క్షేత్రధనాదికమ్, సుహృత్ - స్నేహవిషయీభూత బాన్ధవాః, ప్రియాః- భర్తృ పిత్రాదయః, ఆత్మా- శరీరమ్, తనయాః - పుత్రాదయః, ప్రాణాః- సర్వేన్ద్రియాణి, ఆశయమ్ - చిత్తమ్, ఏతాదృశానాం తద్దానమనుచితమేవ, అతఏవ భవానపి తద్విషయే ఋణీతి నశ్చేతో ముహ్యతీతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ... ... ❋

అ॥ నను గోప్యాదయో దేహధామాదారాగాదివిశిష్టాః, అతో మహన్ముక్తిఫలమనుభవితుమయోగ్యాః,మయియేషాంము క్తిఫలంవినా

అన్యస్త్రాతుం కిమపి నాస్తీతి యదుక్తం తదహో ఆశ్చర్యమితి చేన్నే త్యాహ - (తావ)దితి- ... ...*

మూ॥ తావద్రాగాదయస్తేనా స్తావత్కారా గృహం గృహమ్ । తావన్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళో యావత్కృష్ణ న తే జనాః ॥ ౩౬ ॥ * * * *

వ్యా॥ హే కృష్ణ? జీవా యావత్తే జనా న భవన్తి- "వాణీగుణానుకథనే" ఇత్యుక్తరీత్యా యేన త్వేన్ద్రియాణి త్వద్విషయే ప్రవేశయన్తి తే త్వజ్జనాః, ఏవంగుణవిశిష్టా యావన్న భవన్తీత్యర్థః, తావత్, తేషామభక్తజనానాం గృహం కారాగృహమేవ-బన్ధనాగారమేవ, బన్ధనాగారే యావత్క్లేశాస్తత్రాపి తావదనుభవన్తీత్యర్థః, రాగాదయోఽపి తావత్, స్తేనాః- చోరా ఏవ, యథా చోరాః ప్రమాదినా మస్తగిపు రేష్టితం వస్త్వాదికం హరన్తి, తథైతే తు వివేకజ్ఞానపూర్వకబహుకృచ్ఛ్రాధిగతం పరమపురుషారాధనలక్షణరూపధనమపహరన్తీత్యర్థః, మోహస్తావత్, అఙ్ఘ్రినిగళ ఏవ- అభక్తజనానామేవ గృహాదికం క్లేశరూపమ్, గోప్యాదయస్తు తే జనా ఏవ, అత ఏవ నాస్మత్పూజ్యా ఇతి భావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపి కంస జరాసన్ధాదిభ్యో భయశఙ్కా-యాపలాయనం మాతృవిషయాపరాధనిమిత్తకో ల్యూఖల బన్ధనాదికంచ లోక విదితమేవ, అతోఽహమపి సంసారబద్ధః, అన్యబన్ధ విమోచనే మమ కాశక్తిరితిచేత్తథానభిమానహేత్యాహ- (ప్రపఞ్చ) మితి -

మూ॥ ప్రపఞ్చం నిష్ప్రపఞ్చోఽపి విడమ్బయసి భూతలే। ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుం ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ *

వ్యా॥ ప్రపఞ్చః- చక్షుశ్శ్రోత్రేన్ద్రియాది గోచరత్వేన ప్రకాశమానః, ప్రకృతివికారభూత దేహాదివిషయాత్మకం జగదిత్యర్థః; తద్రహితోఽపి త్వమ్, హే ప్రభో- సర్వశక్తిమన్, ప్రపఞ్చం విడమ్బయసి-జన్మాపజయ పలాయనపరాజాగతపోషణ గోపగోపీజనవాత్సల్యా

రక్రీడా ద్యనుకరణం కరోషి, అహో సర్వశక్తిమతో మమాపి ప్రి
పఞ్చానుకరణం కిమర్థమితిచేదతఆహ- ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం
ప్రథితుమ్ [ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమూహః, తస్య ఆనన్దస్సన్దో
హమ్-సాన్ద్రభక్తిరసపూరమ్, ప్రథితుమితి-(*అన్తర్భావితస్య ప్రత్యేక
థయితుంసాధన) భజనకాలఏవప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥౩౭॥

అ॥ ఏతావతాస్యాపరాధ నివేదనపూర్వకం భగవన్తంక్షమాప్య
యావన్మనోవచస్త్వత్వా భగవన్మహిమ్నా మపారతాం సూచయి
న్నజ్ఞానుపహసన్నివాహ -(జానన్త) ఇతి-

{ మూ ॥ జానన్తఏవజానన్తు కింబహూక్త్యానమేప్రభో।
{ మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగోచరమ్॥౩౮॥ }

వ్యా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహాత్మ్యమ్, యేకేచిజ్జానన్తః సాక
ల్యేనజానీమఇతి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తఏవ జానన్తు, బహూక్త్యా బ
హుభాషణేన, కిమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేప్రభో! మేవచసోతవ
వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదితి వర్ణితుమశక్యమేవేత్యర్థః, వా
క్ఛబ్దశ్శ్రోత్రేన్ద్రియస్యాప్యుపలక్షణమ్, శ్రోతుమప్యశక్తమిత్యర్థః,
మనసోపి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవ - సా
కల్యేన జ్ఞాతుమప్యశక్యమిత్యర్థః॥౩౮॥ ... ...*

అ॥ జీవేశ్వరయోఃకించిజ్జత్వ సర్వజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకట
యన్ గమనంప్రార్థయతి - (అనుజానీహీ)తి -

{ మూ ॥ అనుజానీహిమాంకృష్ణసర్వంత్వంవేత్సిసర్వదృక్।
{ త్వమేవజగతాంనాథోజగచ్చైతత్తవార్పితమ్ ॥ ౩౯ ॥ }

వ్యా ॥ "అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యద్యత్సదసత్పరమ్ - తాన్య
హంవేదసర్వాణినత్వంవేత్థ పరంతప" త్యాద్యుక్తరీత్యా స్వమహి
మానంచ అస్మదాదిజీవానాం జ్ఞానబలాదికంచ సర్వంత్వమేవవేత్సి;
తత్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వజీవసాక్షీ, అతోజగతాంత్వమేకఏవ

నాశ, నాన్యః; తస్మాత్త్వత్ప్రీత్యా విజ్ఞానకారణా హ్యజ్ఞానాస్పదమేతత్- శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోహం సిద్ధోహమిత్యేవంభూత మోహజనక కారణ మమతాస్పదరూపమేతజ్జగచ్చ, తవార్పణమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవచరణయోస్సమర్ప యామీతి భావః; ఇతోమామనుజానీహి- అయం మమభక్తోఽచ్ఛ స్తే కృపాంకృత్వాఽహం ప్రేషితవ్యఇతి ప్రార్థనాయామీతిభావః ॥

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వాధర్మ-నిగ్రహీతృత్వ, అధర్మశీల శిక్షకత్వాదిగుణైః స్త్వమేకఏవ సర్వజగత్కారణ ఇతి వర్ణయన్ నవ పద్యాశ్రియం మాం ప్రస్థాపయేత్యభిప్రాయేణనమస్కరోతి- (శ్రీకృష్ణేతి- ... *

మూ॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మా-
నిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వర
హరక్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవ
న్నమస్తే ॥ ౪౦ ॥ ... ...*

వ్యా॥ "కృషిర్భూవాచక శ్శబ్దోణశ్చనిర్వృతివాచకః । తయోరైక్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయతే" ఇత్యాది వచనైః స్సర్వస్యాపి సర్వకారణత్వం సూచితమ్, వృష్ణికులమేవ పుష్కరమ్- పద్మమ్, తస్యజోషమ్- వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదతీతితథా, (జుషప్రీతిసేవనయోరితిధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్, క్ష్మా - భూమిః, భూమిస్థజనాఇతి భావః; నిర్జరాః- బ్రహ్మాది దేవాః, ద్విజాః- మహర్షయః, పశవః- తిర్యగ్జాతయః, తఏవోదధయః - అర్ణవాః, తాన్వర్ధయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉద్ధర్మాః- వేదవిరుద్ధసమయాః పాషణ్డధర్మాః, తఏవశార్వరమ్- అన్ధంతమః, జ్ఞానాచ్ఛాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్యవతార భేదైస్తథా, అనేన అధర్మనిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షితిరాక్షసాః- అఘ బక కంసా

దయో ఽధర్మశీలాః, తేభ్యో ద్రుహ్యతి- తాన్ నాశయతీతి తథా, అనేన అధర్మశీల నిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; ఆకల్పమ్ - ప్రళయపర్యన్తమ్, ఆర్కమ్- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యన్తమ్; సుమహాన్- సర్వజన పూజ్య ఇత్యర్థః; హే భగవన్-ఉక్తగుణ విశిష్ట, తుభ్యం నమః-స్వలోక గమనా నుజ్ఞార్థం తస్మై నమనం కృతవా నిత్యర్థః; ఉదధివృద్ధికారిన్ పుష్కరజోషదాయిన్ ఇత్యుభయత్రాపి చన్ద్ర సూర్యో సమానమ్, పునశ్ఛిద్ధమే తాభ్యాం నాచతాదృశోపమాన మేవద్రష్టవ్యమ్॥౪౦॥

అ॥ ఏవంబహువిధంస్తుత్వా కృష్ణప్రసాదంచలబ్ధ్వాస్వాగహ్య తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహారత్వేన సమర్ప్య ప్రణమ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతీ)తి- ... ...*

మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్ర
మ్య పాదయోః । నత్వాభీష్టం జగద్ధాతా స్వధామ ప్ర
త్యపద్యత॥౪౧॥ ... ...*

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అఖిలపూజ్యమ్, బ్రహ్మాదిసర్వజనై రుపాస్యమిత్యర్థః; తత్ర హేతుర్భూమానమ్- సర్వసద్గుణపరిపూర్ణం శ్రీకృష్ణమిత్యర్థః; తత్పాదయోర్నత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, అభీష్టమ్- యథేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్యలోకమ్, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥

అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణవృత్తాన్తమాహ - (తత) ఇతి -

మూ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితాన్।
వత్సాన్ పులినమానిన్యే యథాపూర్వసఖం స్వకమ్ ॥౪౨॥

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వభువమ్- బ్రహ్మాణమ్, అనుజ్ఞాప్య - అనుజ్ఞాందత్వా, తత్క్షణమేవ, ప్రాగవస్థితాన్ - ప్రాక్- పూర్వమ్, యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మా తేన తస్మిన్నేవ దేశే అవస్థాపితాన్ స్వ వత్సానిత్యర్థః, యథాపూర్వసఖమ్- యథాపూ

ర్వం సఖాయోయస్మిన్ తత్; స్వకమ్- స్వస్య కేశవృద్ధిప్రదమ్, ప్రతిన మానిన్యే- సఖీనాంసమీపంనీతవానిత్యర్థః॥ ౪౨ ॥

అ॥ గోపవత్సాజాగ్రదాది పఞ్చావస్థాసుమధ్యే కస్యామవస్థాయాం స్థితాఇతిచేన్న పఞ్చావస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కింతుపఞ్చావస్థాయాం స్థితాఇత్యాహ- (ఏకస్మి)న్నితి- ... ...

మూ॥ ఏకస్మిన్నపియాతేఽబ్దే ప్రాణేశంచాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతారాజన్ క్షణార్ధంమేనిరేఽర్భకాః॥ ౪౩ ॥ ... ...

వ్యా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమ్బన్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాదీన్ద్రియప్రేరకమ్, మనోన్తరా- మనోబుద్ధీన్ద్రియాదిచలనం వినేత్యర్థః, ఏకస్మిన్నబ్దేయాతేపి క్షణార్ధంమేనిరే, తత్ర హేతుః, కృష్ణ మాయాహతాఇతి, పఞ్చస్వవస్థాసు స్థితానాంజీవానా మవస్థాప్రయుక్త సుఖదుఃఖానుభవానన్తరమపి కాలజ్ఞానంభవతి, కృష్ణమాయా మోహావస్థానన్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మాదిద మప్యవస్థాన్తరం భవత్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ... ... *

అ॥ తదేవమాయాప్రభావమాహ – (కిమి)తి-

మూ॥ కింకింనవిస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః।
యన్మోహితంజగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్ ॥ ౪౪॥

వ్యా॥ మాయామోహితచేతసః - "నైవేంతేహతధియ" ఇత్యుక్తరీత్యా ఇహ-సర్వోత్కృష్టజన్మని స్థితాఅపి శ్రీకృష్ణేనాపేక్షితా జీవాః, కిం కిం నవిస్మరన్తి ఏతత్కాలవిస్మృతి ర్నాశ్చర్య మిత్యర్థః, యత్- యస్మాత్, భగవద్భక్తజనేషు ప్రేరితయా మాయయాసర్వంజగత్- అభక్తజన సమూహం, అభీక్ష్ణమ్- ప్రతిభవమ్, విస్మృతాః- ఆత్మానో దేహజీవేశ్వరాః, యేనతత్॥౪౪ ॥

అ॥ తేషాం మోహంతద్వచసైవ ప్రకటయతి- (ఏవంస్నే) తి-

మూ॥ ఊచుశ్చసుహృదఃకృష్ణంస్వాగతంతేఽతిరంహసా ।
నైకోఽప్యభోజికబళ ఏహీతస్సాధుభు
జ్యతామ్ ॥ ౪౫ ॥ ... ...*

వ్యా॥ తే- త్వయా, అతిరంహసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సైస్సహ స్వాగతమిత్యూచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా, అస్మాభిరేకోఽపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళనపి నగ్రసామః, ఏహ్యేహి- ఆగచ్ఛాగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంవా, సాధుభుజ్యతామ్- సాధు_నిర్విఘ్నేన, అవిక్షేపేణవాఽభుజ్యతామ్॥౪౫॥

మూ॥ తతోహసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహా
ర్భకైః । దర్శయంశ్చర్మాజగరంన్యవర్తతవనా
ద్వ్రజమ్ ॥ ౪౬ ॥ ... ...*

వ్యా॥ హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దేనాయమభిప్రాయః, దేహలోక బోధమాత్రం కృతవాన్ నతుకాలబోధమితి; హసన్-ఏతేసంవత్సరాత్మకం కాలంక్షణార్ధం మేనిరఇతి ప్రహసన్నిత్యర్థః, అర్భకైస్సహాభ్యవహృత్య- అజానన్నివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా, తతః, ఆజగరంచర్మ- అఘాసుర వపుర్దర్శయన్నిత్యత్ర అస్మిన్ దినఏవఅఘాసురంహత్వాఅస్మాన్ మోచితవానితి స్మరణార్థమితిభావః; ఏవంవనేక్రీడిత్వావ్రజంప్రత్యన్యవర్తత-గృహమాగతవానిత్యర్థః॥౪౬॥

అ॥ (సవిస్మయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోపీదృగుత్సవంకుర్వన్ వ్రజమేత్యాచ్యుతాకృతిః) తదాహ- (బర్హే)తి-

మూ॥ బర్హప్రసూననవధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవే
ణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః । వత్సాన్గృణన్ననుగగీత పవిత్రకీ
ర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిఃప్రవివేశగోష్ఠమ్ ॥ ౪౭ ॥

వ్యా॥ బర్హప్రసూన నవధాతుభిర్విచిత్రితాని- అఙ్గాని - యస్యసః; వేణుః- వంశవాద్యవిశేషః, దళాని- పత్రనిర్మితవాద్య వి

శేషాః, శృఙ్గాణి- శృఙ్గవికారవాద్యవిశేషాః, వేత్రేషాంపత్రైః- వే ణుభిః, యష్టిసోపానాభిః అతిహర్షకర ఉత్సవస్తేన; అద్యాపి - సమ్ప్ర న్నః, వత్సానన్ - కేశిత్సా పాలరాదేనాహ్వయన్, అన్వగాః - బ్రహ్మోపిని, గీతాః- గీయమానాశ్చ, పవిత్రాః- శోభిత్రాణాం పా పహరాశ్చ, కేతనాయాః- లీలాకథా యస్యసః, సర్వేషామనోహ రోప విశేషతో గోపీదృగుత్సవవపుః. గోపదృశా పరిహర్షకర దర్శ నః, గోపరామణీపిష్ట ... కుర్వన్నేవ ఘోషం ప్రవివేశేతి॥౪౭॥

{ మూ॥ బృన్దావనే మహాన్ వ్యాళో యశోదానన్దహానివాన్।
హతో వికాశ వనతాస్మాన్ త్రిశిబాలావలీజగః ॥౪౮॥ }

వ్యా॥ బృన్దావనే, మహాన్ వ్యాళః- అఘాసురః, యశోదా - లోకే స్వకీర్త్యాణాం యశాంసి-పుణ్యకీర్తీః, దదాతీతి, తస్యా ఆనన్దం హనోతీ తి తథా; ఆశ్రితానామిహ యశః-సత్కీర్తిం, దదాతీతి; పరలోకే ఆన న్దం స్వర్గం, పూరయతీతి తథా; (అథవా) బహుముఖత్వాత్ చిర్యశో దాసూనువా, కేచిన్నన్దసూనునేతి. అస్మాన్- అఘాసురోదరాత్, చ కాగాదఘాసురంచ, అస్మాన్ -మృత్యురూపసంసారాత్, అవితా॥౪౮॥

అ॥ "నాగత స్తవపుత్రోస్తు గృహాన్నః కిమిహోద్భుతః । తవపుత్రో మద్పుత్రో పూర్ణనయనానన్ద భాజనమ్ ॥ నేత్రాన్యస్యాన్ యశోదేమం వ్యర్థాన్యస్మాకమిత్యహో । ఇతి సన్నాదయో గోపాః కృష్ణ రా మకథాముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నాపేన్ద్ర స్భవవేదనా " మి త్యాదివాక్యైః గోపగోపీనాం స్వపుత్రేభ్యోపి శ్రీకృష్ణేపి స్నేహ వృద్ధిం దృష్ట్వా పృచ్ఛతి రాజా- (బ్రహ్మన్) ఇతి -

{ మూ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్ పరోద్భవే కృష్ణ ఇయాన్ ప్రేమా
కథం భవేత్ । యోఽభూతపూర్వస్తోకేషు స్వో
ద్భవేష్వపి కథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ * * }

వ్యా॥ స్వోద్భవేషు-స్వపుత్రేష్వపి, అభూతపూర్వః ఇయాన్ నిస్సీ

మాం ప్రేమా, పరోద్భవే- నన్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీనాం కథంభవేత్ ? ॥౪౯॥ * * *

ఆశ్రితానామజస్రం పరమానన్దప్రదే నిత్యవస్తుని కృత స్నేహస్సఫలః, తథావిధస్తు పరమాత్మా శ్రీకృష్ణఏవ, అత స్తస్మిన్న స్త్యేవజీవానాం స్వాభావికస్స్నేహః, కింతు సతేషు జ్ఞానానన్దాది గుణవత్తిరోహితాస్సి, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మ సమ్బన్ధవశాదేవ జీవానాం స్వాత్మ సేహతదనుబన్ధ్యాదిషు ప్రీతిజాయతే, అతః పరమ ప్రియత్వేన జ్ఞానానన్దాదిష దేవ తాదృశ పరమాత్మ స్నేహో విశదీకర్తు వ్యతిరేకత్తు మజ్ఞానకల్పిత దేహాదిషు ప్రేమనిరసనపూర్వకం ప్రేమాధిష్ఠానం నిర్ధారయతి - (సర్వేషా)మిత్యష్టభిః- * *

{ మూ ॥ సర్వేషామేవజన్తూనాం నృపస్వాత్మైవవల్ల
{ భః। ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయైవహి॥౫౦॥ }

వ్యా॥ సమస్తప్రాణినామ్, ఆత్మా, స్వాత్మైవ-దేహఏవ,వల్లభః- ఇష్టః, అహఙ్కారాస్పదత్వాత్; ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయా- అనిత్యవినశ్వర దేహవత్సల తయా త్వేశ్రితాః, దేహస్వరూపే పారవశ్యతయా జ్ఞాతేసతీత రేషు ప్రేమానశ్యతీతిహిశబ్దార్థః॥౫౦॥

{ మూ ॥ తద్రాజేన్ద్ర యథాస్నేహస్స్వస్వకాత్మని దే
{ హినామ్ । యథా దేహఃప్రియతమ స్తథానహ్యను
{ యేచతమ్ ॥ ౫౦ ॥ * * }

వ్యా॥ తతోదేహినామ్- దేహవిశిష్టత్వేన స్పష్టజీవానామ్, స్వస్వకాత్మని- తత్తత్ప్రారబ్ధవశాల్లబ్ధ తత్తద్దేహే, యథా స్నేహః నతథా మమతాలమ్బి పుత్రమిత్ర గృహాదిషు స్నేహో భవతి, ఏతజ్జలాగ్నిభయాదౌ స్పష్టం భవతి॥ ... ॥౫౧॥

దేహాత్మా వివేకినామేవ దేహగృహాదిషు స్నేహసంయోగ వియోగాదిషు ఖం భవతీత్యాహ- (దేహాత్మవాదినా) మితి-

{ మూ॥ దేహాత్మవాదినాం పుంసామపి రాజన్యసత్తమ। య
థా దేహః ప్రియతమ స్తథా న హ్యను యే చ తమ్ ॥౫౩॥ }

వ్యా॥ దేహాత్మవాదినామ్ - జ్ఞానానన్దాది గుణాశ్రయస్యాక్షర
మాత్మస్నేహాదిగుణక స్వాత్మస్వరూపం విస్మృత్య ప్రకృతివికారభూ
తం శరీరమేవ ఆత్మేతి మన్యమానానా మజ్ఞానామపి, పుంసామ్ - య
థా దేహః ప్రియతమః, తమను - దేహమను, యే కళత్రాదయః, తే
షు తథా స్నేహో న భవతి, ఉభయోరపి మమతాస్పదత్వేసతి దేహే
అత్యన్తాభి నివేశాత్ప్రీతిమతి స్నేహః, తదన్యకళత్రాదిష్వల్పః;
(అయమభిప్రాయః) "సహో బ్రహ్మణ ఆనన్దః - ఆనన్దో బ్రహ్మే
తి వ్యజానాత్ - సత్యం విజ్ఞానమానన్దమ్ - సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకర
సమూర్తయః" ఇతి "ఏష హ్యేవానన్దయాతి - ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని
భూతాని మాత్రాముపజీవన్తి" త్యాదిశ్రుతిభిరభిహితమానన్దమయత్వాది
తానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీమదిచ్ఛానుగ్రహా
దేవతాద్యశేషానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్యశేషజీవానాం తే
నైవ శ్రీమన్నారాయణాత్మనా సూక్ష్మదేహ సమ్బన్ధాదిఘటనం క్రియతే, అ
తోఽశేష జీవానాం తస్మిన్ తాదృశే పరమానన్దమయమూర్తావన్త
ర్యామిణి స్వానన్దప్రదే నైసర్గికీ ప్రీతిరావిర్భవతి, తతస్తత్సమ్బన్ధ
వశాత్స్వ జీవాత్మస్వరూపేవ జీవానాం ప్రీతిర్భవతి, తతస్తేషాం భగ
వదిచ్ఛావశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభ్రా
మే సతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్చ తేషాం స్వస్వదేహేష్వపి ప్రీ
తిర్భవతి, తతస్స్వస్వదేహ పోషణాద్యుపకారిషు మాతృపితృకళ
త్రాదిరూపేషు చ తేషాం ప్రీతిర్భవతి, ఏవం సతి యన్నైషాం జీవానాం
సత్సఙ్గమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్త్వత్రయ వివేకజ్ఞాన పూర్వ
కం భగవదుపాసనాదౌ ప్రవృత్తిస్తదా తేషాం భగవదనుగ్రహా
ద్దేహాదిషు పారక్యబుద్ధ్యాయథోక్త జీవతాదాత్మ్యభ్రమేనివృత్తి తేసతి
తేషాం దేహాదిషు మమతాస్పదత్వేన పారక్యబుద్ధిర్దృఢీభవతి, తతో

దేహాదిషు తేషాంనిశ్చేనతద్గ్రమాత్ప్రీతిర్నివర్తతే, స్వస్వకాత్మని కేష్వేదేవప్రీతిర్భవతీతి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశ్రూయతే "నవాఽరేపత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవతి - ఆత్మనస్తుకామాయపతిః ప్రియోభవతీ" త్యారభ్య "నవాఽరేసర్వస్యకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వంప్రియం భవతీ"తి "సర్వేషామేవ భూతానాంన్ను పే"త్యాదిచ; తతస్స్వస్వ జీవాత్మనాంపరమానన్దదాతరిపరమానన్ద మూర్తౌ స్వస్వాన్తర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి రస్వహామేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే. ॥౫౨॥

మూ॥ దేహోఽతిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మవత్ప్రియః । యజ్జీర్యత్యపిదేహేఽస్మిన్ జీవితాశా బలీయసీ ॥ ॥౫౩॥

వ్యా॥ యద్యస్మాత్, అవివేకదశాయాం స్వస్మిన్ దేహేజీర్యత్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబలీయసీభవతి, తస్మాత్తేఽత్యన్తమవివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వాదశగుణవిశిష్ట జీవస్వరూపే జ్ఞాతేసతి, తర్హి అత్మా జీవోయథాప్రియతమోభవతి మమతాభాగ్దేహస్తు తథాప్రియతమోనభవతి. ॥౫౩॥

అ॥ జీవేపి స్నేహకారణమాహ (తస్మా)దితి =

మూ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మా సర్వేషామపి జన్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేతచ్చరాచరమ్॥ ॥౫౪॥

వ్యా॥తస్మాత్-పరమాత్మనో జీవానన్దయితృత్వ స్వభావాత్, అఖిలాత్మనామ్-సర్వజీవానామ్, ప్రియతమః - అత్యన్తంప్రేమాస్పదః ఆత్మా- పరమాత్మైవ, తదర్థమ్-పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్, జీవసహితమేవసత్, జగత్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదౌ తావత్సృజ్య జీవానాంమధ్యే కేషాంచి జ్జీవానాం పరమానన్దంజనయితుం దేహ(సమ్బన్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపతాదృశపరమాత్మస్వరూపోభయజ్ఞానాభావాత్తాదృశ పరమాత్మానుప్రవిష్టే స్వస్మిన్నేవ స్నేహః, తతో భగవత్కృపయా దేహద్వయే ప్రాప్తే సతి జీవస్వరూపం విస్మృత్య తద్దేహ ఏవాహమితి మత్వా దేహద్వయస్నేహవాన్ భవతి, తతో దేహమను సమ్పాదిత కళత్రాదిషు స్నేహో భవతి, చిదచిదీశ్వరజ్ఞానే ప్రాప్తే సత్యాదౌ మమతాస్పదకళత్రాదిషు స్నేహో నశ్యతి, తతః అహఙ్కారాపగమేన మమతాస్పదత్వాద్దేహే విద్యమానస్నేహోఽపి నశ్యతి, తతశ్చ పరమానన్దరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యశరీరత్వాజ్జీవేఽపి తత్సాక్షిణి పరమాత్మని చ నిత్యస్నేహో దుర్నివారః, స ఏవ హి హ కృష్ణరూపేణావతీర్యాస్తే, తస్మాత్ తస్మిన్నియాన్ ప్రేమా భవత్యేవేతి॥ ౫౪॥

అ॥ ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

మూ॥ కృష్ణమేనమవేహి త్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్ । జగద్ధితాయ సోఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా ॥ ॥౫౫॥

వ్యా॥ అఖిలాత్మనామ్ - సమస్తజీవప్రకృతీనామ్, ప్రేరకమ్, ఏనం కృష్ణం అవైహి, తర్హి దేవకీపుత్రత్వాదికం కథంఘటత ఇతి చేత్తత్రాహ - సోఽపి - పరిపూర్ణసర్వపరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - తత్ప్రత్యయ పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వకభగవత్సంస్మరణార్థమేవ, మాయయా - సఙ్కల్పేనైవ, దేహీవ - దేహవిశిష్ట పుణ్యజీవ ఇవ, ఆభాతి. ॥౫౫॥

అ॥ తస్మాద్భగవత్సమ్బన్ధరహితం కిఞ్చిదపి వస్తు నానన్దజనకమస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

మూ॥ వస్తుతో జానతామత్ర కృత్స్నం స్థాస్ను చరిష్ణు చ । భగవద్రూపమఖిలం నాన్యద్వస్త్వస్తి కించన ॥ ॥౫౬॥

వ్యా॥ వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతః పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకినామ్, కృత్స్నం చరాచరం జగద్భగవద్రూపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యత ఇతి, అన్యత్-భగవదప్రకాశ్యం కిమపి వస్తు నాస్త్యేవేత్యర్థః. ॥౫౬॥

మూ॥ సర్వేషామపి భూతానాం భావార్థో భవతి
స్మృతః । తస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమన్యద్వస్తు
రూప్యతామ్॥ ॥౫౭॥

వ్యా॥ కించ, సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావార్థః - చిన్తితార్థః, జన్మాన్తరేషు వా ఏకస్మిన్ జన్మని వా కాలాన్తరగతోఽర్థః, యేన స్మృతో భవతి, తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏష భగవాన్ శ్రీకృష్ణ ఏవ కారణమ్, తం వినా అన్యజ్జగద్బోధకారణభూతం వస్త్వస్తి యది తర్హి నిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తు నాస్త్యేవేతి భావః. ॥౫౭॥

అ॥ తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణభూతో నారాయణ ఏక ఏవేతి జ్ఞాత్వా యేతం సమాశ్రితా భవన్తి త ఏవ సంసారార్ణవం తరన్తీతి వదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి =

మూ॥ సమాశ్రితా యే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం
పుణ్యయశో మురారేః । భవామ్బుధిర్వత్సపదం పరం
పదం పదం పదం యద్విపదాం న తేషామ్॥ ॥౫౮॥

వ్యా॥ పుణ్యయశాశ్చాసౌ మురారిశ్చ, తథా పుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం శ్రవణమాత్రేణ ముక్తా భవన్తీత్యర్థం సూచయతి, తస్య పదపల్లవప్లవమ్ - పల్లవవదతికోమళే పదే, ఏవ, ప్లవః - అపారసంసారవారాంనిధితరణే సుదృఢా నౌః, తత్సమాద్రుగ్ధ్యాతమ్ ? మహత్పదమ్- మహతామ్ - ఘోరభవార్ణవాదుత్తర్తుమిచ్ఛతామ్, పదమ్- అపునరావృత్తికరమాశ్రయస్థానమ్, "నచ పునరావర్తతే నచ పునరా

వర్తతే" ఇతి "యద్గత్వా న నివర్తన్తే ... జగ విసర్గమే" ఇతిచశ్రుతేః; "యాద్గత్వానవర్తన్తే తద్ధామపరమం మమ" ఇతి స్మృతేశ్చ; ఏవంభూతంపదమ్, యేసమాశ్రితాః - "భక్తియోగో బహువిధో మార్గైర్భామినిభావ్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యాకేచిచ్ఛ్రవణైకనిష్ఠాః, కేచిత్కీర్తనైకనిష్ఠాః, కేచిద్ధ్యానపూజావన్దనాదినిష్ఠాః, ఏవంబహువిధమార్గేణ ఆశ్రితాభవన్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనోపక్రమమాత్రేణ పారోపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి, అనాయాసేనతరన్తీత్యర్థః; ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారార్ణవమలక్షీకృత్యతదుపర్యేవసఞ్చరన్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్ - కాలకర్మగుణాతీతభగవత్స్వరూపభూతం వైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యావాసస్థానమ్, అతోవిపదామ్ - కాలకర్మగుణనిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తన్నిదానంయద్దురితం తత్తేషాంనాస్తి. ॥౫౮॥

అ॥ "బ్రహ్మణ కాలాన్తరగతంతతాశకలీనం కథంభవే"దితిపృష్టప్రశ్నోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

మూ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టోహమిహ
త్వయా । యత్కౌమారేహరికృతం పౌగణ్డేకీర్తి
తం భువి ॥ ॥౫౯॥

వ్యా॥ "యత్కౌమారేహరికృతంవిదుశ్చ పౌగణ్డకేర్భకాః" ఇతి యత్పృష్టమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - దత్తోత్తరమిత్యర్థః. ॥౫౯॥

అ॥ ఉపాఖ్యానవక్తృశ్రోతౄణాంచఫలమాహ (ఏత)దితి =

మూ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారే రఘార్దనంశా
డ్వలభోజనంచ । వ్యక్తేతరద్రూపమజోర్వభిష్టవం
శృణ్వన్గృణన్నేతినరోఖిలార్థాన్ ॥ ॥౬౦॥

వ్యా॥ సుహృద్భిః - గోపైస్సహ, చరితమ్ - "సత్యేమిత్రోదర్శయన్తస్సాన్వంస్వాలభోజ్యరుచింపృథ" గిత్యాదినా; అఘార్దనమ్ -

అఘేనవత్స బాలపీడనమ్, శ్రీకృష్ణేనాఘ సంహారంచ ; "వత్సాన్పులి నమానీయ" ఇత్యుక్తక్రమేణ శాద్వలభోజనమ్ - వత్సైస్సహ శాద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పాఠేపి సఏవార్థః, వ్యక్తేతరం రూపమ్- వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అప్రాకృత దివ్యమఙ్గళ విగ్రహరూపమ్, "యద్దృశ్యస్తఘనశ్యామా" ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ సాక్షాద్భగవద్రూపంచ, అజేన - బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ- ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అఖిలార్థాన్ - ధర్మాదిరూపాన్ ॥ ౬౦॥

> మూ ॥ ఏవంవిహారైః కౌమారైః కౌమారంజహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ॥౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ) మితి = ఏవమ్ - "కాలేన వ్రజతాల్పేన గోకులే రామకేశవౌ" "కళనాత్కాలస్వకాలేన వత్సపాలౌబభూవతు" రిత్యారభ్య "తతశ్చపౌగణ్డవయశ్శ్రితౌ" విత్యన్తంమధ్యేకౌమారైః, విహారైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతు రిత్యనేన స్వయంకాలాతీతోపి తత్తత్కాలోచితం వయోగృహ్ణాతీతిభావః; నిలాయనైః - నిలీయ నిలీయక్రియమాణైః క్రీడావిశేషైః, సేతుబన్ధైః - సరిత్క్రీడాభిః, మర్కటవత్ ప్లవనమ్ వృక్షాద్వృక్షాన్తరధావనమ్, తదాదిభిః, ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే - చతుర్దశాధ్యాయః.

వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా

శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీ సీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

